

Biblioteca
Regioasa
Hunedoara-Deva

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LUCEAFĂRUL

SĂPTĂMINAL AL UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA ● Redactor-șef EUGEN BARBU ● ANUL X — Nr. 20 (264) Simbătă 20 MAI 1967 — 8 PAGINI, 1 LEU

TUDOR ARGHEZI

NOAPTE BUNĂ

Să te sărut de noapte bună
Că poate miine n-om mai fi-mpreună.
Noaptea aduce cîteodată moarte
Și pe furii ucide și desparte.

Oricum pe întuneric se răzună.
Și pentru somn de veci, tot noapte bună.

15 mai 1967

Și
frămîntate
mii
de
săptămîni...

Pentru cititorul pripit, deprins numai cu ceea ce se vede și se poate pipăi cu degetul, cred că singura expresie argheziană care i se pare mai puțin veridică este aceea pe care am împrumutat-o ca titlu pentru acest modest articol omagial. Senzația de spontaneitate, de surpriză, de firesc și autenticitate din scrisul arghezian nu-i îngăduie a crede că verbul și versul lui Arghezi sînt rodul unei trude titanice, al unei frămîntări de mil de săptămîni. Și-acum, din piscul celor 87 de ani ai maestrului, o socoteală băbească ne spune că aceste săptămîni sînt multe, într-adevăr de ordinul miilor, căci de la debutul slăbului Ion Teodorescu, vremea a crescut pe invizibilul răboj, aproape 4 000 de săptămîni.

Și pentru Arghezi fiecare săptămînă a însemnat cel puțin o tabletă, un articol de ziar, o cronică plastică sau dramatică, o poezie, un capitol de roman, un pamflet ucigător, un neuitat „bilet de papagal” sau o polemică vehementă cu un impostor sau o minte slăbicioasă. Arghezi mi se pare cel mai înalt exemplu de muncă literară, de trudă asupra cuvîntului, de după marele muncitor Mihai Eminescu. Cu un simț estetic inegalabil, el a adus din zone lingvistice îndepărtate de limba literară, din adîncuri de vreme, din bătrîne cărți religioase, din graiul viu al poporului, cuvinte care păreau blamate și uitate pentru totdeauna și le-a potrivit în imagini de un inedit unic și de o forță expresivă, adeseori, fără pereche.

Pentru ca verbul arghezian să pară atît de potrivit la locul lui în structura imaginilor, el a fost topit și răstopt la marile temperaturi ale sufletului și frămîntat „mii de săptămîni” în laboratorul poetic cu o răbdare și migală de bijutier. Poate un amănunt din biografia poetului, faptul că a ucenicit într-o ceasornicarie din Elveția, ne explică această exemplară înclinare spre truda plină de migală. Munca fizică, meșteșugurile practice, de care marele poet nu s-a sfiit niciodată, au constituit, neîndoios, un fericit prilej de autoeducare a voinței, răbdării și stăruinței. Ca și Eminescu, Arghezi este un mare muncitor, și a adus muncii fizice și intelectuale cel mai înalt elogiu liric din întreaga noastră literatură. Exemplul său se cere continuat cu venerație. Aceasta mi se pare că se impune cu atît mai pregnant cu cît, dintr-o experiență redacțională îndejuns de lungă, am sentimentul că cea mai mare parte a tinerilor scriitori, după cum o atestă manuscrisele lor, sînt prea grăbiți să publice, n-au răbdare necesară de a-1 încălzi și a-1 topi în formele cele mai potrivite. Uneori cuvintele sînt adunate parcă mecanic, cu o greabă nevăzută, și aruncate în pagină ca într-un coș. Le simți că n-au afinități, că se înghesie unul pe altul, că nu știu de unde, și mai ales de ce au venit acolo. N-au niciun sunet distinct, cum nu are lemnul umed. Migala asupra cuvîntului, efortul de a găsi formele cele mai înalte de exprimare a gîndurilor și sentimentelor legate de vremea ta, de oamenii epocii tale, este o cerință esențială a artei, la care ne-am gîndit cu emoție în pragul celui de a 87 aniversării a ilustrului poet și muncitor, Tudor Arghezi, cel ce a frămîntat verbul românesc mii de săptămîni.

ION DODU BĂLAN

distinguo

POETUL

Contemporan cu patru generații de confrăți, dintre care nici una fără mari poeți, așteptînd azi să privegheze pe a cincea și inima de vechi admiratori urîndu-i să asiste mai departe la perindarea și reînnoirea forțelor românești de creație, Tudor Arghezi domină incontestabil trei sferturi de veac din istoria poeziei noastre.

Poezi excepționali din perioada interbelică, fiecare cu o viziune proprie a lumii, s-au ivit atunci în grup impunător și se va observa fără îndoială mai atent cîndva cum, divizajii ideologici în moderni și tradiționali, modernii pornesc să se tradiționalizeze, iar tradiționalii să se modernizeze, orientîndu-se astfel cu toții cam către aceeași sinteză lirică, interpretată numai deosebit. Tudor Arghezi, cuprins el însuși în acest proces de epocă, domină epoca atît prin durată și întinderea influenței lui, cît și prin proporțiile și variația spectacolului liric.

Ne aflăm în anul 1967, la optzeci și șapte de ani de la nașterea poetului și la șaptezeci și unu de la debutul lui și sînt încă poeți tineri, care îl urmează ca discipoli, nemișcîndu-se de ne-discipoli beneficiari cu toții, în vers ca și în proză, ai genului său lingvistic. Alecsandri, Eminescu și Arghezi numesc perioadele de seamă ale istoriei limbii noastre artistice, perioada argheziană fiind însă cea mai extinsă. Și rămîne încă de adăugat că în ultimii cincizeci de ani alți cîțiva maeștri lucrău contemporan asupra lirismului vremii, fiecare avînd raza sa de acțiune, dar toți la un loc mișcîndu-se, deși independent, sub zodie argheziană.

Cît privește compunerea sau, cu mai propria expresie, „forma internă” a poeziei lui Arghezi, complexitatea ei este mai înaltă decumplătoare. Violenta și mîngîierea, sadismul și gingășia, ura și iubirea, înfrîșit și toate opozițiile sufletului omenesc o dramatizează neîstovit. În minie ca și în blindeje, în pamflet ca și în imn, ocaștă poezie, devenind adesea blestem și tot de alînea ori preamărire, are o singură constantă: este de o forță vitală și de o materialitate copleșitoare.

Relieful orogenic și unda de izvoare răspîndit din cuvinte antinomiilor morale. Și s-ar putea zice că stadiul vibrații, pînă la care poetul își duce deseori coluroasa materialitate, îl răscumpără ca de un păcat, deși chiar acest păcat e condiția mai cu seamă a poeziei lui. Materia sub care suferă, el o clădește în momente, de care se scutură, și o degreadează pînă la putreziciunea reinviată parazită, ca să se simtă mai îndreptățit s-o respingă, s-o expulzeze din conștiință. Mai evidentă decît în vibrația diafană, puritatea spiritului său ni se comunică în mișcarea cu care se descarcă de o biografie parcă pingăritoare.

Aceasta pare a fi lupta cea mai din adînc a spiritului arghezian. Luptîndu-se cu limitele limbii, cu societatea și cu Dumnezeu însuși, poetul se luptă mai totdeauna cu sine, se afirmă și se neagă, se confirmă și se renegă.

De aceea, nici cititorii avizați nu s-au apropiat de el decît, amînat, după împotriviri față de ei însuși, care reproduceau neîmpăcarea din sufletul poetului. Și chiar azi, cînd o societate nouă, eliberată de vechi prejudecăți estetice, îi glorifică geniul, sînt încă destui cititori, care, nelipsind poate nici din viitor, urmează să se supună valutar unei anumite metode educative, ca să poată descoperi pe mai marele poet decît mulți încununajă ai premiului Nobel. Metoda se află într-o poveste de Flaubert.

E întimplarea cu un paznic de pod umblător, care aude din bordei, într-o noapte viscolită, chemări de pe malul celălalt; și fîchiuții de ploaie și orbit de fulgere, dezleagă podul, trudește din greu la scripeți și algoane, pînă ce, ajungînd să ia cu sine pe nenorocit, îl aduce mai mult trîgîndu-l în coliba sa de podar; aci îl ameneste și, deși observă că era un lepros, vîzîndu-l cum tremură de frig, îl culcă sub aceeași pătură cu el, la cerere îl îmbrățișează, îl acoperă cu trupul și îl încălzește cu răsuflarea, pentru ca deodată, pe întuneric, să i se nădărească sub el fruntea nimbată a străinului; era chiar Marele Sufertînd.

O voință de stînjețenie, din partea cititorului, simțînd într-un fel cu aceea a lui Iulian Ospitalierul, este pragul poeziei lui Tudor Arghezi.

TEODOR BOGOI

„Sanda”

O ISTORIE A BUCUREȘTIILOR

Dincolo de amănutele irelevante, istoria unei capitale conține în mod firesc, printre evenimentele sale notabile, fapte importante pentru prezentul și viitorul unei țări, a unei națiuni. Întîmplări celebre, răsturnări de domni și guverne, revoluții, iașă acte care prin forța împrejurărilor se petrec numai acolo unde se află centrul puterii, de unde se emană sau nu legalitatea, de unde se pectulește prin acte soarta unei instituții sau persoane. Exemplele sînt, cred, de prisos. Istoria unor state cunoscute s-a fabricat în capitala acestora pînă la cele mai mici amănute, începînd de la o intriță și terminînd cu o oueriere. Ce a fost mai reprezentativ pe plan instituțional pentru o perioadă de timp, sau pentru evoluția ulterioară, aici și-a aflat sediul. Evoluția vieții culturale spre formule mai rafinate, perfecționarea sau nu a sistemului social, creșterea demografică, sînt probleme de interes general. Ele ne oferă o perspectivă asupra unei civilizații. Tehnic, științific, economic, aici se produc, în mod ideal, transformările notabile. Organizatoric, de aici se răsîndesc inițiativele, se infiripează și generalizează noi forme de administrare și conducere.

Nu stă în atenția noastră de a face o expunere, fie ea oricît de rezumativă, asupra cărții lui Constantin C. Giurescu. Bibliografia enormă consumată între paginile sale, materialul documentar de primă mînă, folosit cu dăruire, chiar cu risipă, aduc în fața noastră cea mai temeinică și informată lucrare asupra dezvoltării în vremea Bucureștilor. Lucrările mai vechi ale lui Ionescu-Gion și Iorga, consacrate aceluiași chestiuni, lasă lucrurile nedesăvîrșite. O perioadă nouă a istoriei se cerea neapărat acoperită. Capitala de astăzi, în aspectul ei actual, este creația ultimelor decenii. Faptul nu putea fi ignorat. Trezînd peste aceasta, se impuneau însă precizări, corective, date de studiu mai atent al documentelor. Un monument azi inexistent, situat în mod greșit de către predecesori altunde, este văzut în locul său originar. Este revăzut cu grijă și minuțiozitate aspectul urbanistic din diferite perioade. Se datează și se urmărește evoluția unor edificii însemnate de artă, este prezentat cursul lucrărilor edilitare.

Începînd de la cele mai vechi urme de așezare și pînă la ultimele înfăptuiri, nimic nu scapă sagacității istoricului. Se notează cu precizie întinderea orașului, aspectul demografic în diferite perioade, se urmăresc cataclismele naturale și urmările lor. Cadrul natural este reconstituit cu o pastă plină de culoare și nu puține pasaje tulbură, precum acesta privind apa Dimboviței: „Pe malurile ei creșteau sălcii și arini; înspre apus, la Grozăvești, Cotroceni și Sf. Elefterie, se întindea cadrul; stejari falnici, bătrîni de sute de ani se mai puteau vedea încă în acea parte în prima jumătate a veacului trecut. Cînd venea mare, carti-

ere întregi — Grozăvești, Gorganul, Izvorul — erau inundate; umbrai cu luntrea de la casa la casă; iar după ce se trăgeau apele, prindeai pește prin bălțile rămase și, cîteodată, chiar prin pivnițe... O cărau sacagii cu sacalele, stringînd „apă de vînzare, aapă”, sau numai „aapă”, și, mai sonor, „ooop”, și o limpezeau gospodarii cu piatră acră; mai firziu, cei mai avuți o filtrau prin filtre de piatră poroasă”. Riguroasă argumentarea se sprijină totdeauna pe litera documentului, redat, nu rareori, fragmentar. Tabloul tinde a fi cît mai complet, ne fiind ignorate aspecte ale vieții sociale, administrative. Sînt trecute în revistă în succesiune cronologică ocupațiile mai vechi sau mai noi ale locuitorilor, se vorbește despre negustori, bresle, orașeni, boierime, curte, ocupații, toate în strînsă legătură cu situația politică internă și externă, cu atitudinea domnului sau boierilor în împrejurări diferite. Trezînd la timpurile mai noi, mișcarea lui Tudor și revoluția de la 1848 rețin atenție pe mai multe pagini. Localizarea devine neimportantă, și ne aflăm astfel în fața a veritabile pagini din o lucrare privind, la fel de bine, istoria românilor.

Expunerea este copleșitoare. Detaliul, amănuntul strivesc. Avem iluzia că informarea nu a fost împinsă pînă la limitele sale extreme. Aflăm tot ce se poate ști, deși sistematic autorul parcă ar mai avea de spus ceva. Oricum în privința orașului și împrejurimilor toate problemele sînt aproape epuizate și ne îndoiim că în cadrul unei lucrări de sinteză, ca aceasta, ar mai fi ceva de spus. Manufacturile, fabricile, hanurile, hotelurile, vilele, livezile, pivnițele, circumiile, dările, morile, taxele, mahalalele, grădiniile, sînt enumerate cu o larghetă savantă. Dar ce o diferențiază fundamental de alte lucrări este importanța acordată părții moderne și contemporane a istoriei orașului. De la Unire pînă la războiul Independenței, de la acestea pînă la primul război mondial, apoi pînă la al doilea se vorbește pe larg despre dezvoltarea industriei, comerț, bănci, construcții, comunicații, lucrări edilitare, viață politică. Modificările fundamentale în fizionomia orașului, noile construcții, industrializarea sa socialistă, aduc la zi istoria zbuciumată a vechiului tirg al Bucureștilor. Un travaliu uriaș, pe care, desigur, doar cei obișnuiți a se apleca asupra documentelor trecutului îl pot aprecia la justa lui valoare, pare a sta la temelie lucrării. În ciuda factologiei expunerea este cuceritoare, înlesnind apropierea de un material prin însăși natura sa dificil de receptat. Supus cu știință, materialul de o bogăție covîrșitoare cu care se operează, ne pune în fața creației remarcabile a unui cărturar demn de toate atribuțiile nobile ale intelctnicirii sale.

GRIGORE ARBORE

VLADIMIR STREINU

Ah, Rapidulețul!

Judecați și dumneavoastră: toată lumea era liniștită, drapelul vizibil abia fuseseră confectionate, de înșine și nu mai vorbim în tabăra feroviară, decât scrierile. Ca calculele cele mai imprevizibile arătau clar că nu există decât un câștigător al campionatului în curs! Rapidulețul!

Si iată: vine duminică, tristă duminică de la Cluj... Niki, cu glezna umflată, este trimis în foc pe teren să asigure cu piciorul lui de aur punctul acela care ar fi adus câștigător în tabăra feroviară, decât scrierile. Ca pellini nu se adaptează cu noul său post. Ionescu, ca în ultimele sale partide e șters, apărarea cedează de două ori. Universitatea, cum era firesc, nu putea să ierte și n-a iertat!

Intrăm din nou în drama shakespeare-iană a ultimilor ani rapidiști? Sint cum zbrânlă nervii gârșilor, deasupra carterului cefierat și trestie o înaltă tensiune. Ce vor face băieții în acest ultim meci, al doilea, al campionatului? Tocmai acum cînd *Dinamo București*, bătrîn lui de mare, al formațiilor noastre pînăde calm de pe locul secund orice defecțiune.

Nu îndrăznesc să fac nici un pronostic. Vin meciuri grele. La opre se gîndim că Steaua o să torpileze și ea poartă lui Răduceanu care strigă „La arme, băieți!”, dar nu poate mînga la vreme! Ce să ne gîndim, că la Ploiești poate să ni se administreze un dus scotian de mai mare dragul. Și pe urmă cine va fi călăul ultimelor nădejdi? Brrrr! Rugați-vă, suflete răcite, rugați-vă!

La Iași s-a peccutul tinerilor timisorenilor decamdată candidații cei mai siguri la retrogradare. C.S.M.S.-ul, și el într-o situație disperată nu a ratat ocazia de a agonisi ce se mai poate agonisi — acum cînd punctele fac cit aurul... Aradul și-a jucat, de asemenea, ultima carte într-un mod strălucit și a surclasat echipa lui Ploieșteanu. Scotind la bani mărunți, încă mai sint multe emoții de trăit. Să ne dea Dumnezeu inimă bună la toți să suportăm fiecare dincotro suferin și cele bune și cele rele.

Televiziunea, generoasă cu sportivii ca totdeauna (sărut-mina) ne promite o săptămînă viitoare plină de evenimente. Intre transmisiunile prevăzute în program și meciul *Elveția-România*. Cîte ceva despre formația noastră. O defecțiune: Dumitru II care scade potențialul echipei naționale. Conducerea tehnică a Rapidului este acuzată, pe bună dreptate, de sacrificarea jucătorului feroviar, pentru interesele clubului, și scoaterea lui fără voie din lotul republican. Echipa preconizată are o schemă mai veche. De menționat prezenta lui Pircăbal de la care se așteaptă o revenire la forma sa veche. Om cu copii, tată serios, nu știm cum o să mai zburde pe gazon, dar tare ne-ar mai place să surim că a strîtat gazdelor ce mai știe. În sfîrșit, cu totul enigmatic, introducerea lui Frățilă, e drept om de sansă la gol, dar selecționat pe bază de amintiri, pentru că în ultimele duminici nu a arătat mai nimic. Incolo, se remarcă trecerea în planul doi a lui Dobrin, victimă a propriilor furturi pe gazon și promovarea lui Năstăsău. Formu-lă de apărare se bazează pe duritatea lui Dumitru Nicolae și pe forma mereu excelentă a acestui mare Nunweiller III. Am opta pentru Nunweiller VI într-un post de mijloc, dar pe cine să sacrifici?

De aici urările cele mai sincere: Succes și luptă mai ales, băieți. Dacă ne întoarcem din țara lacurilor alpine cu două puncte să-l văd eu pe Herrera cum vine la București, să-l văd eu pe italiani cum or să se descurce în Infernul din capitala noastră...

EUGEN BARBU

P.S. A murit unul dintre marii noștri jucători: Tudor Paraschiva. Era o flacără, era o pasune dezîntărită, a fost una din stelele de prima mărime ale fotbalului nostru. Paraschiva reprezenta victoria voinței asupra tuturor probabilităților. Venea din marea și tradiționala familie a „Unirii Tricolor” care a dat școlii noastre de minge mari maeștri și a strălucit pînă în ultimul său meci de pe stadionele Văii Jiului. Să-l aducem de aici din colțul nostru, un pios omagiu...

UNA PE SĂPTAMÎNĂ

de NEAGU RĂDULESCU

Ultimele asalturi

Ve rezista Rapidul?

cărți • cărți

Darie sau homo viator

Cunoaștem cărți care au fost decretate ca valori excepționale de donăție de cronici apărute simultan și care au fost uitate a doua zi; cunoaștem cărți despre care s-a scris elogios mai multe zile — atîtea zile cîte a avut autorul și care au fost uitate straniu și definitiv a doua zi după decesul autorului; în sfîrșit, cunoaștem cărți a căror valoare a variat în funcție de poziția mai precară sau mai avantajoasă a creatorului în anumite structuri extraliterare.

Există însă și cărți, și drept vorbind, despre care se scrie și se scrie mereu, care sint rețipitate mereu — care scapă ritmului pragmatic de considerare și amabilității ocazionale. Pe măsura ce trec anii, ele devin ceea ce trebuie să fie de fapt o carte autentică: un obiect de meditație și de plăcere — un obiect care să suporte demnitatea unei noi lecturi.

Și, mai elocvent încă, de fiecare dată, într-o carte autentică descoperim structuri noi. Interesul pentru fabulație, pentru personalitatea autorului au scăzut: o dată cu noua lectură am depășit nivelul informativ care ține mai mult de spectacolul și piteosul literaturii: caut atunci structuri comprehensive, fac asociații, caut corespondențe și echivalente. O relectură, care va rămîne la nivelul laboratorului — sociologic mă va face să suspectez cei doi termeni ai procesului: cartea, care fiind proastă, nu poate oferi criticului decât sansa rezumatului diferit colorat, sau, spiritul obtuz al criticului care nu poate degaja dintr-o carte mai mult decît îl permite lecturile învățate la școală.

Nu vreau deci să mă ocup cu nu mă voi ocupa în legătură cu *Pădurea nebulă* de detalii, surprinse de altfel, la timpul lor. Doresc numai să precizez că mă interesează să întrezir această carte autentică într-o clasă de opere și de tendințe prin intermediul cărora, altă clasă cît și termenii clasei se vor explica mai bine.

Pădurea nebulă este scrisă la persoana întâi. O constatare tulburătoare, cel puțin pentru un anumit moment, a fost aceea că mai toți marii romancieri, care și dăduseră cărțile înainte de război, încetează subit după război să mai scrie romane. Era vorba, după cum s-a explicat apoi, nu de o criză a romanului, ci de o criză a ficțiunii. Formele, schemele conflictuale tradiționale își cam epuizaseră posibilitățile, dar și cititorii. Se simțea nevoia unui contact mai strîns între cititor și autor, o comunicare mai directă, fără impedimentele ficțiunii. Semne ale acestei necesități apăruseră și înainte printre multe alte semne. Atunci, cînd ficțiunea a fost oarecum, discretizată, romancierii autentici au părăsit-o pur și simplu pentru confesiune, jurnal, memorii. Autorul a devenit propriul său personaj. Perspectiva romanului este mai puțin convenționalizată.

E drept, persoana întâi apare și ca procedeu literar, autorul maschinu-și făcînd printr-un personaj. Dar foarte adesea este dificil de deosebit între confesiunea reală și ficțiunea persoanei întâi. Ce este ficțiune și ce este confesiune în *Pădurea nebulă*?

Îată deci, că putem vorbi și de o treia ipostază a romanului modern, acela: bazat pe o subtilă și fericită combinație între artă și biografie, al cărui mecanism secret ne scapă.

Perspectiva unică ne este dată de Darie, un personaj care merge, și a cărui semnificație va fi sigur conturată. Există o disponibilitate a contextului și o disponibilitate a personajului, viziune statică, și una dinamică asupra realității. Există două posibilități importante de a defini un personaj: prin deplasarea lui într-un număr de contexte diferite, sau, prin situarea lui într-un context stabil, în care caz, el se va defini pe baza unei dezvoltări a unui conflict oarecare. În primul caz, personajul poartă în el însuși conflictul. Acesta este Darie.

Par să urmărim mai îndeaproape posibilitățile schemei pentru care a optat Zaharia Stancu. Darie va putea fi în diversele sale ipostaze de turist existențial: un personaj format caracterologic, care-și relevă rezistența însușirilor prin deplasare; un personaj reformat, care se completează prin deplasări succesive: un personaj care indiferent de caracter este aruncat într-o serie de întâmplări ale „cunoașterii”; un personaj-pretext pentru a ne prezenta o lume și o serie de situații literare.

Este printr-aceasta *Pădurea nebulă* cartea unui picar! Este opera lui Zaharia Stancu efectul unui gust apăsător, e personajul Darie mînat de o inclinacîon picearescă așa cum au hotărît unii critici? Nu cred. Darie este un picar, în măsura în care Peer Gynt este un picar. Ne aflăm de fapt în fața unei „anumite viziuni asupra lumii și existențiale”, ale cărui dimensiuni filozofice nu au fost subliniate pînă acum. Deplasarea este pentru Darie o modalitate de a fugi de lume și de a cunoaște lumea, o posibilitate de a se cunoaște pe sine însuși și o posibilitate de a scăpa de anumite ipostaze ale lui însuși. Există deci o terapeutică a mersului, deplasarea devenind un efort al individului de a-și decide forma existenței sale. Dar poate avea acțiunea aceasta sorti de reușită? Deocamdată Darie nu știe. El trece totuși printr-o lume închisă fără fisuri din care nu poate evada: lumea se poate schimba prin ea însăși, așa cum Darie nu se poate schimba decît prin el însuși. Îată aici, conflictul cu realitatea, echilibrul etern din care atît lumea cît și individul vor ieși roși, obosiți, răniți.

Și totul consumându-se sub un cer gol, fără culoare, fără dumnezei, fără puncte de sprijin, nici înăuntru, nici în afară, poate singurul punct de sprijin fiind dat de conștiința acelei păduri nebulare care se află de fapt în însuși Darie.

Din cînd în cînd opriri între lungi drumuri. Insule, oaze, tărîmuri. Rusii-de-Vede, Omida, această Arcadie răsturnată care este Călmățui, mereu alte insule, oaze, tărîmuri în care Darie este reținut de o Circe, de o Nausica sau de către un Ciclop. Un Ulyse care nu-și mai caută Itaca — un Ulyse a cărui existență este decamdată un labirint al cunoașterii și formării.

Deliramentul este el însuși probabil un punct al acestor călătorii pe oceanul de necunoscut al existenței. *Pădurea nebulă* este mai aproape de Darie decît alte geografii, dar nu atît încît să-l oprimească, fixîndu-l definitiv. Supus acestui zeu al omogenizării și omogenității care este locul fix, civilizația sedentară, Darie n-ar mai fi Darie. Peer Gynt n-ar mai fi Peer Gynt dacă nu și-ar părăsi continuu condiția prezentă, dacă n-ar fi „un nimeni care se adaptează împrejurărilor”. Să ne înțelegem însă, acest „nimeni”, care înseamnă de fapt o libertate totală a individului, capacitatea și posibilitatea sa de a alege în fiecare moment, de a fi ordinea capabil să se arunce în cursul misterios al lumii. Darie este un om al satului său, dar și un om al pămîntului, al universului care nu are limite și care nu impune unul om limite. Din acest punct de vedere, Darie se integrează unei mari familii de personaje. El este miscarea dar și conștiința mișcării.

El e un personaj în tranziție, un personaj care se deplasează către un punct terminus care poate exista sau nu realmente: care poate fi ascuns autorului însuși.

Darie se diferențiază totuși de acele personaje ale unor autori foarte moderni, care se deplasează pur și simplu pentru că n-au încotro, fiind condamnate la mișcare prin însuși programul lor de ființe vii. Pentru Darie mișcarea nu este singura lui formă de justificare: ea este și justificarea universului. Mișcarea, așa cum apare ea în proza modernă occidentală, este una aleatorie, moleculară, nepolarizată, fără scop și fără sens. Mișcarea, încercînd, va conduce cititorul către viziuni ciclice, la ideea repetabilității evenimentelor și semnificațiilor. Soldații în retragere din *La Route des Flandres*, întîlnesc mereu în drum cadavru unui cal; singurul lor jalon este poate același cadavru sau poate altul. Într-un caz, deplasarea lor e circulară declamînd sentimentul repetabilității lumii. În celălalt caz deplasarea labirintică aduce imaginea universului haos. Dar niciodată din seria romanelor despre Darie, nu apare ideea haosului sau a ciclului. N-am putea materializa printr-o metaforă drumul lui Darie, dar bănuim așa cum am spus mai înainte o ordine ascunsă în lucrurile din jurul său sau în el însuși, care-l orientează acțiunile. Zaharia Stancu nu ne spune niciodată care ar putea fi acest drum, această ordine, el nu anticipă niciodată. Este binecunoscut că romanul sint scris dintr-o altă perspectivă decît aceea a prezentului. Zaharia Stancu nu s'ar amestecă amintirilor ce prezentul, el nu face turism interior: la el orice interferență este de fapt exclusă. Prezența care vorbește, pare mai curînd o absență: ceea ce vorbește este amintirea, gustul amar este al momentului amintirii.

Ar mai trebui remarcat apoi că o astfel de carte nu are nevoie de subol, de o bază mitologică apăsătoare, ea nu cheamă interpretarea prin echivalență. Dacă nu cheamă o mitologie, ea aduce însă o mitologie; și puțină sint cărțile din literatura noastră care să împună mitologia locului unde se poate întîmpla totul și nimic, a acestei provincii mondiale care este cîmpia Dunării. Cine a descris mai exact unele localități provinciale fără substanță și fără formă ca Zaharia Stancu? Cine a dat o imagine mai materială a imaterialității tinutului dobrogean decît Zaharia Stancu? Și cine a mai scris sau a inventat *Pădurea nebulă*?

Ajungem acum într-un alt punct important al discuției, punct în care trebuie să includem *Pădurea nebulă* în contextul celorlalte segmente scrise sau încă necrise ale autorului. Zaharia Stancu este unul dintre acei creatori care-și modifică neîncetat cărțile, din aceași nevoie de căutare care-l determină pe Darie să nu rămînă niciodată fixat într-un anumit loc. Zaharia Stancu ne face să asistăm la o demonstrație unică decamdată în literatura noastră: el ne face spectatorii unui vast și grandios santier în care se găsește, odată cu Rădăciunile sint amare toate materialele și toate instrumentele de lucru, dar planurile ne sint ascunse. Sintem martorii construcției unei biografii mereu întrerupte, sistem reușite și reorganizate sub limile secrete ale unei dialectici particulare a literaturii. Dintr-un vast cîmp de evenimente care organizează trestiat edificiul cu funcționalitate proprie, cu legi proprii, unitatea totalității păstrîndu-se de la un volum la celălalt prin acea piasmă care este subiectivitatea autorului.

Cu Darie avem de fapt prezentă în literatura noastră, ideea unui bildungsroman indefinit: al unei „formări” care nu are sfîrșit, căci ideea de formare nu poate și nu trebuie să cuprîndă niciodată ideea de fixație. Formare înseamnă de fapt în aceste condiții, transformare perpetuă al cărui unic capăt (și nu scop) este moartea.

MARIAN POPA

1) Zaharia Stancu — *Pădurea nebulă*, EL, col. B.P.T.

cronica literară

Tudor Arghezi:

„Scrieri” 15, 16

Sub titlul excelent albe, *Subiecte*, volumele 15 și 16 ale *Scrierilor* argheziene rețunec tabete, schite, instantaneu, mici povestiri, din seria celor risipite dărnice de-a lungul anilor în coloanele presei cotidiene sau în paginile revistelor literare și neadunate decît parțial în cărți. Ele confirmă, după *Ochii Marelui Domnului*, *Cimitirul Banușevire*, *Lina*, *Icoane de lemn*, *Poarta neagră*, *Cartea cu jucării*, *Tablete din Tara de Kutu*, *Ce-aj cu mine*, *Vintule 7*, faptul, de altfel evident mai de mult, din epoca pamfletelor de la *Facla*, că Tudor Arghezi nu e numai un neobișnuit magician al versului, ci și unul dintre cei mai de seamă poeți în proză, cu ascendențe în Eminescu, Macedonski și Anghel, dar de o singulară originalitate de viziune, univers și expresie, relevantă încă acum câteva decenții, în contextul unei acerbe bătălii cu

denigratori de Pompiliu Constantinescu, Tudor Vianu, Șerban Cioculescu, Persepolis, Vladimir Streinu, admiratori cu toți ai genului argheziian polivalent. La ora aceea, *Subiectele* aparțineau, formal măcar, exercițiilor jurnalier și anexate ca atare gazetarilor, intrau mai rar și doar incidental, în atenția criticii literare, preocupate a-l impune pe scriitor. În fond, ele aparțin intrinsec literaturii și nu reprezintă altceva decît o altă fatetă, nu mai puțin strălucitoare și elocventă a unei din cele mai puternice și mai fascinante personalități din arte numără cultura românească. Fără ele, fenomenul Arghezi ar fi, poate, mai greu de înțeles. În uluitoarea desfășurare în timp și spațiu, demonstrînd disponibilități, intelectuale și de fantezie proteice, o rară capacitate de a aborda dezvoltat orice temă și mai ales de a citi, în cartea naturii și a societății, adevăruri ce transcend semnificația cotidiană. Înruite firese cu restul operii, *Subiectele* leagă, fiecare, într-o unitate inextricabilă, un extraordinar simț de observație cu o fabuloasă facultate de fantazare, menite, împreună, să fixeze faptul evocat în zonele ce hotărînesc realul și irealul, datul palpabil și neantul, totul și nimicul, clipa și durata, pe „aici” și pe „nicăieri”, proza vietii și visul eliberator, dimensiunea difană, liliacă și cea grotescă, monstruoasă. Într-o viziune de esență romantică. Poemul se învecinează cu satira, imnul cu invectiva, dulosia cu revolta, bunăvoința cu ironia, franciscanismul cu mizantropia, purul cu impurul, în texte paralele, sau se contopesc unul într-altul, potrivit unor legi secrete ale imaginației asociative și disociative, deschizînd nu o dată, perspectivei sensuri nebănuite, iar concluziilor, întemeiate adesea pe neprevăzut, valoare explosivă.

Dincolo de toate acestea (specifice, de altminteri, esteticii argheziene) trăiește, și în *Subiecte*, ca în *Icoane de lemn*, *Poarta neagră* sau *Tablete din Tara de Kutu*, moralistul, preocupat de caracterologie, investit cu dreptul de a alunga, biciuindu-l, din templu pe zarafi, de a scruta straturile tînuite ale psihologiei, izolînd tesuturile maligne sau reliefînd sensibilitățile innoabiltoare, de a scoate

măștile și de a demonta mecanismele, punînd accentul pe erorile și pe impostura. O întregă faună, reprezentînd denaturarea, în variante privite, a esenței umane, e surprinsă în atitudinile și mișcările ei caracteristice. Privit cu lupa, analizat în dimensiunea lui fundamentală, exemplarul, tratat conștient și ca tip și ca excepție, e proiectat pe ecranul umanității, desaeuroat. Aparent, unghiul de percepție e al naratorului, altul în fiecare subiect. Întîmplările sint relatate de medici, de ingineri, de sportivi, de profesori, de studenți, de deputați, de clerici, de juristi, de vînători, de arhivari, de clovni, de ofițeri, de criminali, de oameni de știință sau de afaceri, de escroci, de anonimi etc., se petrec la noi ori alturea, pe meridiane europene sau americane, cu eroi români sau de altă nație, aflați în situații obișnuite ori insolite. Gradul de obiectivare a lui Arghezi e însă foarte relativ. Așa că nu e problemă să-l identifici pe poet ca unic personaj narator și comentator, exprimîndu-și aversiunea față de orice comportare sortită a înșosii prestigiu primordiale al filinței omenești, scăpînd o lacrimă sau schitînd un zîmbet înțelegător, într-o împrejurare chemată a valorifica, dimpotrivă, setea de frumos și de imaculat, starea adamică. În *Subiecte*, asemenea împrejurări sint rare, căci moralistul preferă (ca în *Tara de Kutu*), nu să propună modele, ci să denunțe facile, să dezvăluie pete, să ardă plăgi, să atragă atenția, sfîrșind repulsiu, asupra tipurilor purtătoare ale ideii de rău. Fabulînd, Arghezi demitizează, prin tehnica hipertrofierii, Mitul sportivului, al omului de știință, al deputatului, al donjuanului, al criminalului, respectiv al sportului, al științei, al politicii, al potenței virile, al crimei etc. sint umflate, hiperbolizate, pînă la caricatură, trăsătura etică aflîndu-și corespondențul în amănuntul fizic și fiziologic. Cîldînd din eterogenități, personajul se desface progresiv sub acțiunea dizolvantă a verbului argheziian, și mitul dispare în neantul din care s-a zămîsticit.

Procedul e aproape universal în proza satirică a lui Tudor Arghezi, dar nicăieri, poate, nu e mai evident ca în *Subiecte*, unde investigația tîneteste

frontal esența, iar momentul nu se pierde în contexte de anvergură, ci se imprimă pe retina memoriei în toată plîmătatea și unicitatea lui, neumbrit. Exemplele stau la îndemîna oricărui dintre cititori. A reproduce fragmente ar însemna a mutila. Ceea ce ar vrea să remarc, recurgînd totuși la citate, e incomparabila artă a portretistului care, apelînd la descriția analitică, la epitetul rar, la metaforă, la contrast, transfigurează, ca în acest desen al donjuanului vitriolizat:

„Fizionomia lui devenise alta decît în natură, și îl se părea, privindu-l-o, că pacientul poartă o căciulă lerpelită, trasă pe nas și bărbie, cu patru-cinci găuri de mască. Individul era cu totul desfigurat și nu mai semăna în nici o privință cu portretul lui autentic, aducînd mai repede la înfățișare cu friptura, cu rasoul, cu o tocană de mînatîrci. Din mîtră lui, aprinsă și carbonizată, cu toate nuanțele culinare, vitriolul făcuse o varietate de aspecte, palete de momente picturale, echivalentă cu o succesiune de individualități și de școli. Pe suprafața unui cap normal, agentul chimic, utilizat la fabricarea sodei caustice și a sifonului comercial, găsite, în fantezia lui capricioasă, loc îndeajuns pentru toate expresiile concentrate, de la olandez încoace.

Pacientul, cu toate că un ochi îi fusese transformat într-o pîrjoală cu o perisoară interioară, iar celălalt parvenise la formele unei jumătăți de ou răscopt, accentuat pe gîlbenșu și o linguriță de mustar și maioneză, nu avea nimic avertiv în evocările lui catastrofeale. Sub spumegarea efervescentă a acidului sulfuric, cartilagiul nazal îi diminuase pînă la proporțiile ciocului de biblică, și un obraz căpătase afinități de tomată, agrementată de un adăos decorativ de douăzeci de grăunte de pilaf. Gura și mustățile, răsucite în ajun cu scriitorii, prezintau nodurile, intervalele și nuanțele unei așa calificate friptură, a căreia compoziție consistînd în cuburi, paralelipipede și prisme de mușchi, de rinichi și de ficat, străpune, printre alternări de momite, de un băș acutit ca un creion.”

Autoportretul pe care nifericul și-l face în con-

tinuare, vorbind ca un profesionist, irezistibil al amorului (fără să știe că era nu numai sulfurizat, ci și castrat), amplifică, prin efecte de contrast, impresia de grotesc. Altfel spus, forma și inversată, imprevizibil, agent al destinului neiertător, avînd rolul de a anula definitiv reputația, ca în cazul doamnei De la Fontaine (Dezastriul), a cărei frumusețe orbea privirile bărbatilor și afla gelozia soților acestora: „Hipnotizati, noi o urmăream cu capetele întoarse, constrînd cu fiecare mișcare un tablou, o statuie, o Tanagra. Frumusețea franțuzească era unanimă ca transparenta cerurilor și apelor, universală, variată și unică, și cu atît mai influentă cu cît ea se petrecea cu simplitate și în naturale în toate manifestările ei. Privînd-o mîncînd, bărbatii rălmneau flămînzii, satisfăcuți numai ca să o contemple, lucrînd cu atitudinea de bijuterii, între farfurii și gură. Nutriindu-se cu furculița, ea părea că scoate cîntece sonore numai sufletește, cu ajutorul unui instrument de argint”. Dar, la un moment dat, ne cînd povestea un adăos apocrif la povestea Șeherezadei, și șizeci de priviri adoratoare o stîneau, „cîntea rise puțin mai mult decît îi era obiceiul”. Si atunci, adăugă naratorul: „văzurăm toată splendoarea dinților ei sidefini sărînd afară din gura contesei, descriînd un arc licăritor prin aer, și scufundîndu-se în castron, în sosul olandez. Buzele contesei căpătără deodată un gol de buzunar gol și i se turtură ca o pungă.”

Substratul polemic, prezent în ambele citate, e activ în aproape toate subiectele, înruind nu numai desenul fiziognomic, ci și desfășurarea narativă. Portretul, la Arghezi, își găsește, de altfel, prelungirile și complinirile în anecdotic, și răsare, ca totalitate, abia în finalul tabletei, cînd poanta infirmă sau confirmă impresiile succesive asimilate pe parcurs. Demonstrația ar ocupa însă prea mult loc, așa că lasă cititorului satisfacția de a descoperi, prin lectură, mecanismul. Și, mai ales, de a trăi cîteva ceasuri, fără ghid, în universul încărcat de miracole al *Subiectelor* argheziene.

AUREL MARTIN

SCENARIU

Lungi panoramice pe bazorelelor COLUMNEI LUI TRAIAN. Aparatul se rotește de-a lungul scenelor care înfățișează istoria războaielor dacoromane. Pe acest fond se desfășoară titlurile generice.

O dată cu terminarea titlurilor generice, apar în planuri statice câteva dintre cele mai dramatice scene ale COLUMNEI. Ele vor fi însoțite de un COMENTARIU care va trebui să informeze succint spectatorul asupra datelor principale ale războaielor dacice și să-l pună în situația de a înțelege momentul istoric concret al înfruntării dintre TRAIAN și DECEBAL.

Aparatul insistă asupra unei scene: pe zidurile SARMIZEGETUSEI asediale, se împart ultimele rezerve de apă. Descoperim detaliile, personajele care o compun... plină în clipa în care, într-o explozie de zgomote, urlete neomenite, aspre și răgușite, într-o deszălănțuire de fum și vânt, scena devine vie... E noaptea și are loc unul dintre ultimele atacuri romane asupra Sarmizegetusei...

În jur totul e o orgie a flăcărilor. Ard clădirii, magazii, acoperișuri, decorațiile de lemn ale caselor. Pe cerul negru trec ca niște comete bulgării de păcură aprinsă, pe care capătulele romane îi

aruncă fără încetare. În interiorul cetății totul e dezolat, se simte peste tot că lupta durează de mult și că a fost teribil de crâncenă.

Pe ziduri luptătorii se împotrivesc din toate pterilele atacului. Afară, o înfinitate de lumini mișcătoare sugerează ofensiva romană care încercuie Sarmizegetusa; marile turnuri de asediu se apropie cu o înfricoșătoare de sigură încetinelă; se aude vecerul luptei și strigătele răgușite ale soldaților încețeați în această ultimă bătălie... Aparatul continuă să panorameze până când, brusc, se oprește asupra unui chip către care, parcă, fascinat de tensiunea privirii și a expresiei sale, se apropie încet până la limită. E Decebal, regele dacilor, în picioare, pe o rămășiță a unui bastion, cu hainele rupte, cu părul și barba aproape albe. Ne dăm seama acum, că tot ce am văzut înainte a fost urmări de privirea sa arzătoare. Se uită înainte, undeva, peste cîmpul de luptă, acolo unde se află probabil dușmanul său de moarte...

Fata energică, plină de forță a lui TRAIAN împărătorul romanilor. Privește puțin în sus, departe; desigur obosit și îngrijorat, trăiește de pe acum voluptatea triumfului pe care îl așteaptă de altă zi. Privirea lui contemplă imaginea grandioasă a atacului; o mare de lumini urcă încet, într-un val urias, spre Sarmizegetusa, care, desi în flăcări, stădează cu măreție din vârful muntelui învalta atacatorilor...

Fetele luptătorilor dacici. Sint obosiți, ruți, dar plini de îndrăgire... Luna scăriță proptită de ziduri. De sus curge o ploaie de foc și smoală.

Găleți de smoală clocotindă sint luate de deasupra focului și purtate din mină în mină spre ziduri... Romanii care vor să înainteze cu orice pret în scuturile unul lângă altul, deasupra capului. Bioruri mari de piatră, anunciate de sus și zdrobite, zădărnindu-și înaintarea...

Intr-un alt loc al cetății, printre dărâmtări, cadavre, masini de luptă sfărâmate, romanii cu tirnăcoapele încearcă să lărgască o șparătură a zidului...

Pe meiereze, dacii și-au făcut parapet din trupurile morților... Plumb topit curge în suvoaie groase... Se prelunge pe piatra zidului arzind mușchii prins între rosturi...

Oale cu apă clocotită sint vărsate de sus... Din mijlocul valurilor de aburi se aude urletele soldaților atinși de fierbinteala apei...

Pe o pantă abruptă soldații romani se urcă, agățându-se de rădăcinile arbuștilor... Degetele miinilor se înfig în pământul afinat și instabil al coastei... Alții implintă săbiile în pământ și se sprijină pe ele...

Sub izbînturile uriașelor berbeci, o bucată de zid se prăbusește într-un nor de praf... Cete de luptători daci se reped acolo, în timp ce femei, bătrîni, copii, câră pietre, grînzii, bolovanii ca să astupe șparătura...

Armele, căștile, scuturile romane strălucesc la lumina faclilor, înălțate mereu... apropiindu-se tot mai mult de ziduri... Oalele sint umplute iar cu apă și puse deasupra flăcărilor...

Fără să le pese că își ard mințile, dacii din clădirile incendiate desprind grînzii aprinse și le aruncă peste romanii... Tot ce este viu în cetate cară, aruncă, aleargă, într-un efort disperat de a stăvilii puhoiul invadatorilor...

Săbiile încovalate ale dacilor lovesc fără încetare în cele care, pe turnurile de luptă sau în capetele scîrilor, au izbîtit să ajungă sus... Picioarele romanilor înaintează cu greu printre gropi, bolovanii, resturi de arme și printre cadavre... Dar înaintează...

Stîndardele dace în formă de balaur cu cap de lup urcă în bătaia vîntului... Armele romane și însemnele legiunilor flutură la lumina flăcărilor...

Romanii formează din trupurile lor vestita „Carapace” pentru a se apăra de loviturile dacilor... Din spate vin alții și alții, dar dacii indiferenți la numărul lor luptă cu înversunare...

Un grup de soldați romani, călăuziți de un nobil daci BICILIS, om de vreo 40-50 de ani, cu părul și barba sură, aproape albe și o privire halucinantă, întoarsă înapoi, umbliă printre arbori, la lumina torțelor, călînd ceva... Deodată BICILIS se oprește, spune: „Aici!” și face un semn pe pîmînt.

Cîteva legionari romani încep să sape cu tirnăcoapele... Peste puțin timp se aude un sunet mat, apoi romanii dezbracă conducta de rîmînt ars care aprovizionează cu apă cetatea... O sparg. Apa se scurge printre picioarele lor, formează mici băltoace suvoaie subțiri: se împrăște, pîmîntul o sugă... Sabinus, tinăr centurier, înalt, robust, iubitor de bătaii, vin și fenumi, crud și vesel:

— Asem s-a terminat cu el... Ce zici, Babilis? Dacul nu-ți răspunde. Privește cu o ciudată fascinație apa care se scurge, spumegînd alb în lumina lunii, apoi departe, Sarmizegetusa în flăcări.

SABINUS se înfurișe, s-a adresa: unu barbar și acesta nu sude! — Ce-ai zice dacule? Cu tine vorbesc! BICILIS îi răspunde rece, de sus, distant: — La mina de pe mine!

Surprins, SABINUS are o secundă de ezitare, apoi trăsăturile i se urtesc de furie, pare ca se va năpusti asupra dacului și îi va tăia, se stăpînește însă și spune cu un zîmbet rău și disprețuitor:

— Pentru nimic în lume, eu n-am fi făcut așa ceva... I-as fi ucis pe cei ce m-au rănit. Dar să-ți las fără apă, în ziua ultimei lor bătaii, niciodată!

Mereu jovial, de-o jovialitate feroce, îi bate pe umăr: — Oricum, împăratul o să fie mulțumit. O să te răsplătească. Generozitatea Romei e fără limite... mai ales pentru trădători.

În cetate, un fel de rotundă din peretii căreia ies capetele conductelor de apă. Abia din două mai curge un suvoi pîmîntiu. Femeile se reped, pun decedubi, burdufe cu oale de pîmînt ars, apoi și aici suvoii se face tot mai firav, pînă încetează.

Pe ziduri se împart ultimele rezerve de apă. Fetele luptătorilor daci: supte, palide, arse de nesomn, de suferință și mizerie, cu părul și bărbie crescute în neorinduială, cu buzele umflate nefresc, uscate și crăpate de sete, cu ochii țeviți, înșingurați de nesomn. În clipa cînd burduful cu apă e adus, printre rînduri trece un fior: pare că ostășii se vor năpusti ca vitile însetate. O voce de femeie, blîndă, obosită de moarte, muzicală și depărtată:

— Pe rînd, oameni buni!... Un căus de lemn sparge suprafața apei, în care se reflectă cerul roșu... Unii beau sălbatic, deodată, înecîndu-se; priveșc apoi prostii căușul de lemn, gol.

Alții cu ochii închiși, surzi și orbi la prăpădul din jur, savurează fiecare picătură... Un bătrîn răboinic, cu fata brăzdată de o cicatrice, ține căușul în mină; alături un tinăr, aproape copilăndru, l-a băut pe al lui și privește în jur cu ochi lacomi, neomenesți. Bătrînul îi lăunde căușul său.

Ultimele încercări se scurg în căus. Femeia îngrozită spune stînc, ca și cum ar urma sfîrșitul pîmîntului: — Nu mai avem apă...

Căușul cu ultimele picături e dat unui răboinic care îl duce la buzele arse... Ezită și se hotărăște să-și spele rana de la umăr... În jur cetății au reiaut lupta.

Atacurile succesive ale romanilor se desfășoară în condiții grele: coastele abrupte ale muntelui

— Împăratul poate veni! Într-un vâlc de acelamății, legionarii romani își ridică armele, își ciocnesc scuturile, urlă... Cavaleria se repede într-un fureș năvălitor spre poarta Sarmizegetusei.

Înainta sacră Lină coloaane, pe băncile de piatră, nobili daci răniți își tin ochii deschiși cu o ultimă sfîșiere. Într-un nobil în vîrstă... E muribund, se trîște cu greu, cu un fel de încopăințare oștărească. Ajunge la o bancă dar nu se poate așeza pe ea. Vrea să scoată sabia, nu poate. De afară înclă băltoace crește, se aud din ce în ce mai aproape sunînd tăos, trîmboțele romane.

Atunci Marele Preot se apropie de rînit, îl ajută să se ridice, îl dă sabia. Acesta o ia și o întoarce spre pieptul său. Îi vedem fata culcată pe umărul Marelei Preot. Cu un efort disperat se aplice spre sabie.

Mina Marelei Preot îi pune un bulgăr de pîmînt la pum.

Tot nobilul rănit și-au luat viața. Au rămas pe băncile lor, ca niște stînci... Marele Preot ridică mîinile: — Mergeți cu bine... șoptește el. Văleul crește mereu. Trîmboțele, tobe, urlete.

Marele Preot ia o țară pe care sint bulgării de pîmînt și trece pe la fiecare: le pune în mîinile încețeați bucăți din pîmîntul țării. Îi spune ficăruia încet cu un zîmbet om viu: — Mergeți cu bine... Mergeți cu bine... Apoi se misture în umbra coloanelor.

Cîteva călăreți daci gonesc pe ulitele pustii ale cetății. Deodată un sir de romani din avangardă le hasează drumul. Cu un chiot neomenesc Decebal se năpustește asupra lor, sparge sirul și urmat de Gerula și de cetele goneste mai departe.

O săbiță se înfige în calul lui Decebal. O săbiță-dac din escorta vine lîngă el, descalcă, îl ține piciorul, îl sărută mina, apoi singur, cu un rîmînt sălbatic, rotînd spada încovalată, se năpustește asupra romanilor care vin din urmă. Alături de el se opresc romanii o ultimă rezistență și celălalt dac:

Au ajuns într-un fel de ulicioară, ca un tunel îngust: la capătul celălalt, ca printr-un ochian, se văd romanii luminăți de torțe, urîndu-și victoria. Decebal se oprește. Numai Gerula îl urmează. De sus, din lanterne, din adăpostul acestă Decebal privește cu un fel de nefirescă atenție, acolo, ceartă unde într-o aureolă de lumini apare Traian, călare. Gerula se apropie, încet, foarte încet, își scoate sabia și-o înfunde:

— Decebal, să nu cădem în mîinile lor! — Nu! — țîncă vocea lui Decebal. Iesim din cetate.

Traian transmite. Mîile de soldați, ruți, înșingurați, pe armurile cărora seacă roșii flăcările torțelor, alambă de împărat, care înaintează solemn. Decebal și Gerula, sîrînd peste ruine, trec prin șanțul cetății, se misture în noaptea.

În înainta sacră, intră Traian. Trîmboțele sună asurzitor, soldații urlă, acalări, își lovesc scuturile cu spadele. Traian privește gînditor fetele nobililor daci, împietrite în moarte, cu risul acela straniu pe buze și bulgărele de pîmînt în degetele tenane.

Scenariu cinematografic

de

Titus Popovici

pe care e așezată cetatea, santurile săpate și copaci tăiați stîncă ordinea tradițională a armatei romane. Se luptă mai mult în grupuri și individual. Fetele romanilor sint pline de sudoare, pîmînt și sînge. Turnurile de luptă înaintează... Unul din ele se răstoarnă și zdrobeste în cădere multi soldați... Panică... Comenzi scurte... Grupuri de călăreți din trupele auxiliare își mină în sălăun disperate cap: pînă sub zidurile cetății încercînd să parcurgă repede zona periculoasă... Multă căi se sperie de grînzile arzînde și de pietrele ce cad fără încetare, și-și răstoarnă călăreții...

Aparatul se oprește asupra conductorului atacului roman, tribunul TIBERIUS, om impunător, cu fata timpurie brăzdată, cu ochii reci și fierci; ai luptătorului de meserie. Vocea sa puternică domină vîntul bătaii.

Cohorta a patra, forțată pe poarta cetății! Din spatele său, din rezervele inepuizabile soldați odihniți se avîntă spre cetate. Tiberius se adresează, nervos, unui soldat de legătură:

— Lusius Quietus să nu-și mai irosească ceva, pînă nu facem o șparătură!

Tiberius se întoarce iar spre cetate. Vede ceva și cheamă pe un arcaș urias lîngă el, arătîndu-i țînta:

— Iulius, vezi? Arcașul își încordează arcul... Săgeata pleacă...

Săgeata lui Iulius a trecut pe lîngă celălți și-l vizează pe Decebal, dar în ultima clipă un scut al cuiu s-a întors.

Scutul se lasă și-l vedem pe GERULA, un nobil dac, puternic, cu privirea plină de ură, care tot timpul îl apără pe Decebal. Lîngă bastionul pe care se află Decebal a ajuns unul dintre turnurile romane. Toti luptătorii daci în frunte cu regele se bat cu o cumplită încordare respingînd romanii care anăvălesc în cetate.

Decebal luptă cu o nesecată energie... Cu părul alb, înalt, maiestuos, Decebal e o imagine impunătoare usor de urmărit și de ai săi și de dușmanii... Dar Gerula atent și agil ca o panteră se aruncă în calea lăncilor și săgeților îndreptate spre rege... În tot ceea ce face Gerula pentru Decebal e a fi un iubire, devotament și atîta pricepere încît Decebal pare înexpugnabil... În cele din urmă atacul e respins și turnul răsturnat. Dar alte și alte turnuri se apropie...

Deodată, de pe una din terasele palatului se aude un sunet sfîșietor, neobșnuit, de tulnic. Acoșeră o clipă vîntul bătaii, plutește ca o oînză deasupra ei. Pe terasă, înalt, hieratic în haina lui albă, MARELE PREOT ridică brațele descarnate spre cer. Pare un semnal.

Acolo unde se află Decebal pentru o clipă, toti răboinicii daci se întorc spre terasa depărtată unde e Marele Preot, apoi, la fel, toti spre Decebal. Acesta mereu nemiscat, ca o piatră. O lucrare feroce îl trece prin ochi.

Gerula se apropie și, încet, respectuos, îi pune mina pe umăr.

Sub plozia de săgeți, fără să le pese de pietre și smoală, toti daci se ridică în picioare, se întorc spre Decebal și se înclină adînc, pînă la pîmînt.

Fata chinuții, brăzdată, udă de sudoare a regei lui se înclină în fata răboinicilor săi. Apoi Decebal îmbrățișează totul cu o ultimă privire, învîpăiată. Eide.

Un chiot prelung, de o deznădăjduită vioașie, îl răspunde.

Ochii lui Decebal sint plini de lacrimi. Ride. Sunetul tulnicului se stînce, Decebal coboară. Gerula se oprește o clipă. Se uită spre atacatori. Ochii îi ard de flacăra urii adînci, nelimitate.

În clipa cînd Decebal dispare de pe bastion, Tiberius dă semnalul atacului general.

— Înainte! — clipă învîlmășală, apoi mantalele roșii și armurile romane năpădesc totul. Poarta cetății se prăbusește. Dacii se aruncă în ultima luptă... Urcat pe bastion, luminat din toate părțile de flăcări, Tiberius ridică spada însingurat:

se pune de-a curmezul lui, îi smulge din gîdii din mină. Cail se ridică în două picioare cu un nechezat dureros.

— Dacă vrei să ajungi... unde vrei să ajungi... trebuie să ne oprim... gîfite Gerula. Decebal sare din sa, sprinten, apoi deodată se clatină. Gerula îl sprijină:

— Nici tu nu mai poți... — Pot, spune Decebal. Pot. Trebuie. Acoșerții de sudoare cali tremură, necheză încet, parcă plîng.

— Hei, strigă Gerula cu o voce de bas, trezind eourile nopții, e cineva pe aici? Nici un răspuns.

— Au plecat, spune foarte încet Decebal. — Vino, îl cheamă Gerula. Trebuie să te odihnești. Întră într-o colibă.

Gerula scapără cremenă și anmarul, aprinde festila unei lămpi primitive, pe fundul căreia e puțin se.

O lumină săracă, chioară, e o casă de lemn, prăpădită, din care stăpînii au luat tot ce puteau căra...

Gerula aranjază un fel de culcuș pe patul de lemn, fără cergă. Decebal se așază, se reazăază cu spatele de perete.

Privirea lui rătăcește deasupra lucrurilor, fără să le vadă, cu un fel de înfricoșătoare concentrare interioră. Apropoe nu respiră: numai oasele fetel îi joacă sub piele. Gerula nu îndrăznește să-l privească... îl spune:

— Mă duc să găsc ceva de mîncare... Trebuie să fi rămas ceva...

Grupul de călăreți romani, goneste în noapte. Bicilis e în frunte. Flancurile calului său sint ude de sînge. Chiule, dar vîntul îl umple gura, îi înecă chiului.

— Mîinînd, spune Gerula întînzîndu-l lui Decebal o bucată de carne de miel, pe jumătate friptă, arsă și sîngerindă. Decebal o ia, dar nu se atînge de ea. Privește mereu, într-un punct.

Gerula se ghemuiește pe jos, la picioarele lui, dar nici el nu poate îngîhni. Stau așa, tăcuți, apoi deodată cu o izbucnire de furie, Gerula aruncă bucată de carne, se ridică și strigă:

— De ce? De ce n-ai vrut să mori cu ai tăi, așa cum spune Legea că trebuie să faci regele, atunci cînd totul e pierdut?

Cu un zîmbet ciudat, bun, de om foarte bătrîn și aproape cu un fel de milă, Decebal îi răspunde:

— Nimic nu e pierdut niciodată, Gerula, dragul meu. Gerula continuă cu un reproș ascuns.

— Ai păzit întotdeauna Legea, chiar cînd a fost vorba de copiii tăi... Decebal istorovii își reazăază capul de perete:

— Da, am păzit Legea, Gerula... Am făcut tot ce puteam ca să nu pleacă niciodată genunchii în fata mîinîmăi...

Continuă, ca un jurămint.

Alina timp cît mă voi putea mișca... atîta timp cît un singur daci va mai vrea să trăiască liber, ne vom bate pentru acest pîmînt bun și frumos!

Decebal a vorbit încet cu glasul stînc, dar ferm. Întoarce capul spre Gerula. Acestuia îi curg lacrimi pe obraji.

— De ce plîngi Gerula? — Nu plîng, spune acesta. Întinde-te. Odihnește-te.

Dar Decebal se ridică. Ascultă... De departe, dar foarte distinct, se aude zgomotul cailor care se apropie.

— Afară! răcnesc Gerula.

Luna s-a ascuns sub nori. Se aude nechezatul calului lui Decebal, apoi departe, un răcnet. Cu minii febrile, Gerula înseuează caii. În clipa aceea umbrele urmăritorilor năvălesc peste ei. E o luptă scurtă, orbească, cu vaiețe, chemări, lovituri în gol, nechezat de cai.

Aprindeți o torță! se aude vocea poruncitoare a lui Tiberius.

La lumina torței aprinse, îi văd pe cei doi, care pornesc în goană.

O lance precis aruncată, face să zboare sabia din mîna lui Decebal.

Romanii pornesc în urmărire. În goană torța se stînce. Nu se aude decît tropăitul cailor.

Un răsărit gîlbul peste coline. Pinze de ceată se ridică din văi. Decebal și Gerula călăresc mereu, dar e vizibil că nu mai pot merge departe.

O spumă sîngerindă zboară de pe boturile calor. Gerula se întoarce mereu.

Ceva mai departe, desfășurați într-un semicerc, romanii îi urmăresc implacabil.

Aceeași cădere fulgerătoare a sabiei. Fața lui Gerula. Privește scena cu ochii hoibați, cu vinele frunții umflate pînă la plensire, ca și cum ar simți că acum, în clipa aceasta viața lui s-a oprit pentru totdeauna.

— Luată-ți spune Tiberius, făcînd un semn spre Gerula, care a rămas prostit, încrîncat, incapabil de o mișcare. Doi soldați îi leagă mințile.

Gerula privește ca hipnotizat sacul de pînză pe care Tiberius îl ține în mină și care se înroșește încet de sînge.

Gerula cade în genunchi. Un tremur îi zguduie trupul. Stă așa, ghemuit, fără viață...

Așezați în jurul arborelui acela straniu, răscuși și noduroși, romanii beau vin, mîncînd pline cu brînză și rid. Gerula, în picioare cu aceeași privire goală.

Dincolo de grupul romanilor Bicilis; are fața ușor mirată a unui om trezit pe neașteptate, care încearcă să lege ceea ce vede acum, cu amintirile lui dinaintea somnului.

Privirea lui Gerula se întîlneste cu a lui Bicilis... Cu o fascinație din care nici el nu se poate smulge. Bicilis se uită la sacul însîngerat care e agățat acum de sa. Romanii se pregătesc de plecare.

Grupul de soldați romani trece printr-o zonă muntoasă. De oblicul șei lui Tiberius e legat sacul însîngerat. Toti sint obosiți, unii moțîie în sa. Se trezesc în clipa cînd sint gata să alunece.

Bicilis călărește în urma lor. Absent, cu ochii larg deschiși, dar nevîzînd nimic. Gerula e legat cu o frînghie de calul lui Bicilis. Hainele-i sînt rupte, sub ele se vede pielea însîngerată; a căzut, a fost tirît, s-a ridicat, atît de obosit și de fără puteri, încît se clatină ca un om beat.

Apropoe s-a înnoptat. Călăreții romani trec peste un rîu de munte, înspumată și vesel, deasupra cărui e aruncat un pod rudimentar de birne. Doi romani au descălecat, au aprins torțe și luminează pe cei care trec, cu grîlă, peste bustenii rotunzi. În momentul în care Bicilis trece pe pod o scurtă sclîpîre trece pe fața lui Gerula. Își încordează umerii.

Cînd Bicilis e la mijlocul podului, Gerula se repede cu toată greutatea în calul acestuia.

Calul alunecă, se prăbusește cu Bicilis cu tot. Îl hrîște și pe Gerula, mereu legat de șea. Un strigăt lung, apoi vîntul apei.

Tiberius se întoarce pînă în mijlocul podului. Cei doi soldați luminează abisul.

— Să nu ne pierdem vremea, spune rece Tiberius. A crăpat cum a trăit.

Siruri nesfîrșite de prizonieri daci, legați cu lanțuri unul de altul, trec prin fața lui Traian, care e așezat pe un podium de piatră, împodobit cu acvilele legiunilor.

În spate încă fumegînd în urma incendiilor se vede Sarmizegetusa. Bărboși, zdrențuroși, acoperiți de praf, de sudoare și de sînge uscat, prizonierii daci trec mereu, tirîndu-și picioarele, ridicînd un praf gros care le ajunge pînă la briu, astfel încît par să treacă printr-o apă fumegîndă. Un tinăr ostas dac, pe semne grav rănit, ajuns în fața lui Traian i se face rău și cade. E îngîhțit în praful în care se bălăcesc, dar cei de care e legat cu lanțuri îl ridică printr-o mișcare. Unul mai în vîrstă își încetează degetele în coama lui, îi ridică fața spre Traian, spunînd cu o voce surdă:

— Privește... Să nu uitii!

Privirea lui Traian urmărește atent, gînditor, fetele acestora trase de obosală, suferință și durere.

ochii acestia pătrunzătorii, care, tot se pierdese asupra lui cu un fel de înspîmîntătoare fixitate.

Deodată un grup de călăreți se apropie de podium. Din goană, Tiberius descalcă, tinînd în mină sacul însîngerat.

Îl aruncă la picioarele lui Traian strigînd: — Ti-am adus capul și mina dreaptă a lui Decebal.

În clipa aceea se petrece ceva neașteptat. Prin rîndurile prizonierilor trece un fior. Cu un muge neomenesc, legați unul de altii, tirîndu-se unii pe alții, călcînd în picioare pe cei care cad, prizonierii daci se năpustește, agîndu-și lanțurile spre podium unde se află Traian. Ecranul e invadat de fetele acestora feroase, de asaltul acesta nebul, de urletul de furie cumplită și deznădăjduită ai prizonierilor.

Tiberius și cei cîteva ofitieri romani, vizibil înspîmîntați se reped spre fața zidului împăratului.

Fata lui Traian și-a pierdut semînțata și solemnitatea de pînă acum.

Traian îngrozit se dă înapoi pînă la marginea podiumului.

Multimea înlîntăită a dacilor înlătură orice rezistență. E una din acele scene înspîmîntătoare în fața căreia nimeni nu poate să se împotrivescă.

Grupul de călăreți cu care e venit Tiberius se năpustește în mijlocul învîlmășelii, tîind în dreapta și în stînga...

Săbiile cad de-a valma peste prizonierii... Ce care cao sint însă tirîți de vecinii lor, iar aceștia sint împinși de cei din spate.

Ofitieri din suită cuprînsi de panică au făcut zău viu în jurul lui Traian.

Comenzi disperate se aud, și lance lîngă lance, sabie lîngă sabie... scut lîngă scut... o cohortă romană din garda imperială înaintează spre prizonieri.

Tiberius se apropie de trupul lui Decebal. Îi ridică capul...

...cu un vîlîst scurt, sabia cade. Tiberius ridică mina dreaptă a lui Decebal.

Meri ca un urias si intricosecior arici... Pedestrii si calareti intr-o ordine de mecanis par ca se braveaza peste aparat.

In cortul lui Traian. Mobilierul e auster, redus la minimum. La o masa lungă acoperită cu platuri APOLODOR din DAMASC le pune in ordine. Se vad planuri de orase, resedinte. Multe schite surprind primele eboșe ale COLUMNEI. Așează pe un scaun pliant, Traian, în ochii cărui stăruie o privire curioasă, nedumerită, ca și cum împărțur ar medita asupra destinului victoriei sale. În jurul lui, statul major, comandantii legiunilor.

Un senator, comandant de legiune, în picioare vorbește cu un fel de patimă, stăpînit încă de frică și emoția momentului de mare primejdie prin care a trecut împăratul:

— Traian, ascultă-mă: pe acest pămînt nu va fi pace niciodată... Trebuie să stăpîniți pînă la urmă... totți cei în stare să mă ridice armele... Altfel după ce armata va pleca de aici legiunile de care le veți lăsa vor fi înghițite.

— Decebal e mort, spune în șoaptă Traian.

— Și cine-ți spune că acum... undeva nu crește dintr-un pînă mică mînaie tală?

— Păreața ta, Lusius Quietus? Se întoarce Traian spre seful cavaleriei maure.

Maurul are un ris scurt, crud, își bate sabia de la sold.

— Intr-o lună dacă vrei, aici va fi pustul, pune el.

Traian se ridică gînditor. Toti se ridică în picioare. Numai Apolodorul a rămas așezat, cufunat în planurile sale. Un učenic îi pune mîna, respectuos pe umăr.

Împăratul hotărăște, șopteste učenicului.

Apolodorul, foarte calm.

— Dacă socotim opt luni pentru ridicarea Ulpiei... e oprită brusc. Vorbești despre altceva, spune și se scuză cu un suris.

În mijlocul acestei tăceri, destul de neliniștită Traian spune:

— V-ați uitat în ochii acestor oameni? (Face cîțiva pași urmărit de privirile nedumerite ale ofițerilor apoi adaugă ferm). Am cucerit Dacia ca să fie niște în această capăt al lumii și al Imperiului. Nu va trebui să fie pace romană... aici în Dacia... Face un gest larg. Cu el. Împreună cu el. Pe celălalt dintr-un pînă mică mînaie tală? — Păreața ta, Lusius Quietus? Se întoarce Traian spre seful cavaleriei maure.

Maurul are un ris scurt, crud, își bate sabia de la sold.

— Intr-o lună dacă vrei, aici va fi pustul, pune el.

Traian se ridică gînditor. Toti se ridică în picioare. Numai Apolodorul a rămas așezat, cufunat în planurile sale. Un učenic îi pune mîna, respectuos pe umăr.

Împăratul hotărăște, șopteste učenicului.

Apolodorul, foarte calm.

— Dacă socotim opt luni pentru ridicarea Ulpiei... e oprită brusc. Vorbești despre altceva, spune și se scuză cu un suris.

În cortul lui Traian s-a încins o mică orgie. Sabinus, destul de băut, așezat și vesel, îi bate pe umăr pe Tiberius.

— Frumoase trofee... (Intr-un colț al cortului sînt îngrămădite arme, steaguri, obiecte de aur)...

Fericește! Pleci la Roma să pregătești triumful împăratului... În timp ce noi... face un gest larg.

— Ti-am făgăduit că te iau cu mine, spune Tiberius.

— Jură!

— Jur! ridică mîna Tiberius.

Sabinus chiuie și goleşte o cupă de vin.

Sabinus:

— Mă, în urma urmel, mi-e tot una... Tu știu că te așteaptă Claudia te așteaptă... Te mai așteaptă mare? Frumosul Metellus îi dădea throale.

Cu o lovitură de pumn, uriașul Iulius îl aruncă pînă în peretele cortului.

— Cum vorbești despre logodnica tribunului, metropolitanul?...

Sabinus se ridică rîzînd și frecîndu-și oasele.

— Noroc că ridici izbit numai în glumă... spune Iulius.

Perdeaua de la ușa cortului se dă la o parte, intră un ofițer, se înclină.

— Te cheamă împăratul, Tiberius.

Tiberius cu capul plecat, cu umeri abătuti stă în fața lui Traian.

— Ti-am promis în fața tuturor ofițerilor că te vom trimite la Roma și nu-mi pot lua cuvîntul înapoi! spune Incet Traian. Numai dacă tu vei spune că vrei să rămîi în fața mea, în fața lui Traian, în fața lui Dacia! Vino mai aproape! Ascultă Tiberius, victoria aceasta, poate fi mai amară decât o înfrîngere... dacă nu ne vom așeza aici temeinic... I-am invins pe dacia... acum trebuie să-i cucerim...

Tiberius ascultă Traian vorbesc:

— Dinceo de Dacia se întinde ultima Thule... Harta Daciei în mîna lui Traian. Aparatul se ridică apoi la fața împăratului. Se aude vocea lui:

— ...Da, pustiurile unde niciodată nu s'au vădit, de unde pot veni marile vînturi asupra Romei... Ele trebuie să se oprească aici... La zidurile castrelor și cetăților pe care le vom ridica... Sînt soldați, Traian, și trebuie să mă supun.

Traian:

— Ești nepotul meu, Tiberius. Nu ți-am poruncit. Ti-am spus doar neliniștite mele. Și cu un gest tăndu-l îi dă de umeri.

Tiberius își ridică fruntea: e de acord. Zimbeste:

— Îți mulțumesc, pretene... spune împăratul.

Pe masă planurile Columnei... Vaste scene, desene în carbune. Tiberius ia o schiță a Columnei, se uită la ea și spune fără a-și putea ascunde o undă de tristete:

— Ce să fie ca un mare frumos monument al Romei... Traian privește scenele de pe masă.

— Toate acestea le-am trăit împreună... Ceea ce nu va spune Columna... veți face voi... acolo departe... Și trîncița ei e în mîinile voastre... În fațete pe care nimeni, Tiberius nu le va săpa în piatră... și care trebuie să fie mă durabile decât mîinile.

Tiberius, drept, militar, în fața împăratului. Acesta se apropie, îl îmbrățișează. Tiberius pleacă. Din ușa cortului Tiberius se întoarce. El privește lung.

— Ne vom mai revădea vreodată?

— Și lăse repede, înainte ca împăratul să-ți poată răspunde ceva.

Fața gînditoare, augustă, a lui Traian.

Coloana lui Tiberius, care cu provizii, masini de luptă, o crează de bol, cîțiva cîini lupi, o înaintea pe un drum larg. În jur semnele războiului, trupe care se întorc din lupte. Stafetele, sînt de prizonieri, cărute cu răniți...

Sabinus călărește posomorît, cu fruntea întunecată. Tiberius îl vede, se întoarce rîzînd spre el.

— Sus inima Sabinus! Nu ști că toate drumurile du la Roma?

Coloana lui Tiberius a intrat într-o vale. În jur cîine domoale, aurite de soarele verii. În vale fumează resturile unui sat incendiat de romani. Sabinus, tirziu, răspunde:

— Ne așteaptă zile ușoare...

— Ani, spune Tiberius gînditor.

Coloana trece printr-un peisaj muntos. E prap seară, un cer apăsător, ca de furtună. Un vînt rece smulge din arbori primele frunze. Coloana a intrat într-o mică așezare de munte. Îndată în spatele caselor întrece peretele muntelui. Pustiu, nici o suflare, totul pare mort.

În mijlocul satului, Tiberius privește îngrijorat, cu mușchii încordați, încercînd să simtă primejdia posibilă.

Totul în jur; satul pustiu, pădurea aproape neagră în înserare, fosnetul brazilor, tipătul departat al unei păsări de pradă pare amenințător, ostil.

Soldații romani în casele goale, caută peste tot. Sînt și ei încordați, nervosi.

Focul care mă arde într-o vatră, un opait aprins, un cîine care o ia la fugă printre picioarele lor, totul arată că satul a fost părăsit recent.

Flămînzii, obosiți, soldații romani umblă ca niște stafii. Mulți se întind în cărute, sub cărute, frînți, fără să mai deshaveze caii.

În mijlocul satului un stejar foarte bătrîn, în jurul cărui în chip de bănci, niște bolovani uriași așezați în semicerc. Tot aici o emblema dacă: un cap de leu din bronz, cu pinză roșie strălucind stînată și putrezită.

— Cum vom numi această strălucită așezare? întrebă Sabinus, dărîmînd cu o lovitură de picior emblema și înfrîngînd în locul ei o lance pe care se prinsese placa de bronz: SPQR.

În această secundă o suliță grea, un adevărat par din lemn de corn se înfițe în locul unde stătea Sabinus... care cu reflex fulgerător, a sărit la o parte, dărîmînd emblema romană.

Un ordin scurt al lui Tiberius.

Treziți brusc din amoroasă de iminența primejdiei soldații romani cu precizia și economia de mișcare a unor mașini de luptă, își înhată armele, scuturile, își pun căștile și se reped înainte.

Dintr-o curte învecinată e scos în imbrăncit un adolescent cu părul vîlvoi, care aruncă priviri furibunde în toate părțile.

Călăre. Tiberius ridică sabia. Spune cu o voce asunătoare, așa ca să se audă pînă departe:

— Aprindeți satul!

Un mic foc a fost făcut la tuteală. Romanii își aprind turtile și el. Apoi se aliniază, cu torce aprinse în mîni.

În clipa aceea de peste tot, din curți, din pă-

durea alăturată apar, păsînd încet, cu un fel de solemnitate, un grup de bărbați, cei mai mulți în vîrstă. Un om de vreo 50 de ani, fără o mîna, cu o profunză cicatrice pe față, se oprește în fața lui Tiberius.

— Își înclină fruntea, imperceptibil.

— Eu sînt seful satului, spune.

— Cum te cheamă?

— Acuma... Ciungul.

— Ai făcut actul de supunere?

Dacul vrea să spună „da” dar nu-și poate desclesta buzele. Dă numai din cap, cu prețul unui îngrozitor efort, parcă.

— Pentru toată așezarea? Pentru fiecare om?

— Da...

— Atunci?

Și Tiberius se întoarce spre tînr.

Acesta încadrat de doi romani care i-au legat mîinile. Tînrul privește cu ochi sălbateci, mai ales spre Sabinus care e frumos, strălucitor, războinic.

— Crucețicați-l! Spune rece Tiberius, dar în același timp privește cu coada ochiului, adunarea de bărbați daci.

După o pauză, cu greu, Ciungul îi se adresează:

— Romanule... Se apropie și cu un gest de care nu-și dă seama, pune mîna pe pulpana lui Tiberius.

— Lasă-ne să-ți judecăm noi, după Legea noastră, pe care a călcat-o.

În privirea lui e o insistență atît de dureroasă, încît parcă fără voia lui, Tiberius aprobă.

Ciungul se întoarce spre grupul de bărbați daci. Se înclină pînă la pămînt.

Așezați-vă în judecată, stăpînitor!

Sase bătrîni albi, se așază tîcîtuți pe trunchiurile din jurul marelui arbore. Ceilalți daci fac un semicerc în fața lor, își scot căciuliile. Curioși romani s-au apropiat și ei. Tiberius descalecă.

— Tu ești mai marele? Întrebă Ciungul.

— Eu.

— Atunci... așază-te și tu, ca să vezi dreptatea noastră!

Tiberius se așază la o margine a băncii.

Ciungul se apropie de tînr. Cu o mișcare fulgerătoare smulge sabia scurtă a unui roman. Îi taie legăturile.

— Pînă cînd îi se hotărăște soarta, nici un om nu trebuie să fie legat, spune el, în chip de explicație, lui Tiberius.

Înapoiată sabia romanului și, instinctiv, își șterge de cîșpoș mîna, în care a ținut arma dusmanului.

Apoi se așază și el la cea mai apropiată a băncii. Se înclină spre bătrîni.

— Întrebă-l, spune cel mai în vîrstă.

— De ce mi-ai călcat porunca? Nu știai că vei aduce nenorocirea asupra celorlalți, a căror viață stă în cuvîntul pe care l-am dat eu... (foarte încet) cu prețul rîșnirii.

Tînrul își încrucește brațele pe piept privindu-l mereu tîntă pe Sabinus, care se simte cam stînjinit de insistența pînă de ură a acestei priviri.

— Ai cunoscut porunca mea? continuă Ciungul.

— Iertă-mă mai ad de spus?

— Îi urăsc!

— Crezi că eu îl iubesc? Se aude răcnetul disperat al Ciungului... care imediat se întoarce, umil spre bătrîni:

— Iertă-mă stăpînitor, că am ridicat glasul în fața voastră...

Se ridică se întoarce spre el:

— Merită să mă trăiască?

— Nu, răspunde fiecare, pe rînd, după o scurtă gîndire.

Tînrul e legat de doi cai.

Ciungul, uîndu-se la el. Îi spune cu o voce ciudată, vibrînd cu duloc:

— Mergi cu bine...

Apoi se întoarce spre Tiberius.

— Noi l-am judecat. Altfel, cînd eram stăpîni pe pămîntul nostru, eu aș fi dat porunca. Acum, dă-o tu, adevărat hotărîre!

— Asta-mi aduce aminte de CIRCUS MAXIMUS, rîde Sabinus cu o ferocie inconsistentă.

Tiberius se ridică, se uită muștrător la Sabinus și spune:

— Delegați-l. Te iert.

Se întoarce spre bătrîni, așteptînd să vadă pe fața lor un semn de aprobare, de recunoștință poate, pentru gestul său diplomatic.

Dar fețele bătrînilor sînt ca de piatră. Se ridică, solemn și simpli, de pe banca de judecată și-și dau mîna pe pămîntul nostru, eu aș fi dat porunca. Acum, dă-o tu, adevărat hotărîre!

— Asta-mi aduce aminte de CIRCUS MAXIMUS, rîde Sabinus cu o ferocie inconsistentă.

Tiberius se ridică, se uită muștrător la Sabinus și spune:

— Delegați-l. Te iert.

Se întoarce spre bătrîni, așteptînd să vadă pe fața lor un semn de aprobare, de recunoștință poate, pentru gestul său diplomatic.

Dar fețele bătrînilor sînt ca de piatră. Se ridică, solemn și simpli, de pe banca de judecată și-și dau mîna pe pămîntul nostru, eu aș fi dat porunca. Acum, dă-o tu, adevărat hotărîre!

— Asta-mi aduce aminte de CIRCUS MAXIMUS, rîde Sabinus cu o ferocie inconsistentă.

Tiberius se ridică, se uită muștrător la Sabinus și spune:

— Delegați-l. Te iert.

— Mulțumesc. Am băut, răspunde Ciungul, defnitiv.

— La ascultă, îl zguduie Sabinus de braț, pe un mosnegat care moție, sau se prefacă că moție, lîngă el. — aici, pe la voi, nu sînt femei?

— Au fost, răspunde mosnegul... Au pierit... Moll-moll... vînturile și iar picoteste.

Tiberius cu ochii înfrînti, îi spune Ciungului:

— Supunerea ta e numai din virtul buzelor, Ciungule...

— V-am hrănit... v-am dat de băut... Altfel timp cât veți sta aici nu vi se va întâmpla nimic, pentru că sînteți păziți de cuvîntul meu. Vrei să te și iubesc?

Cu zîmbet stînjinit, Tiberius bea.

— Mulțumesc. Am băut, răspunde Ciungul, defnitiv.

— La ascultă, îl zguduie Sabinus de braț, pe un mosnegat care moție, sau se prefacă că moție, lîngă el. — aici, pe la voi, nu sînt femei?

— Au fost, răspunde mosnegul... Au pierit... Moll-moll... vînturile și iar picoteste.

Tiberius cu ochii înfrînti, îi spune Ciungului:

— Supunerea ta e numai din virtul buzelor, Ciungule...

— V-am hrănit... v-am dat de băut... Altfel timp cât veți sta aici nu vi se va întâmpla nimic, pentru că sînteți păziți de cuvîntul meu. Vrei să te și iubesc?

Cu zîmbet stînjinit, Tiberius bea.

— Mulțumesc. Am băut, răspunde Ciungul, defnitiv.

— La ascultă, îl zguduie Sabinus de braț, pe un mosnegat care moție, sau se prefacă că moție, lîngă el. — aici, pe la voi, nu sînt femei?

— Au fost, răspunde mosnegul... Au pierit... Moll-moll... vînturile și iar picoteste.

Tiberius cu ochii înfrînti, îi spune Ciungului:

— Supunerea ta e numai din virtul buzelor, Ciungule...

— V-am hrănit... v-am dat de băut... Altfel timp cât veți sta aici nu vi se va întâmpla nimic, pentru că sînteți păziți de cuvîntul meu. Vrei să te și iubesc?

Cu zîmbet stînjinit, Tiberius bea.

Stele înghetate pe cer. Liniște.

Tiberius, fără somn, privește cerul, apoi se ridică și se apropie de arborele cel bătrîn. Romanii au legat cărutele în mijlocul satului, într-un fel de cerc, la colturile cărui sînt sentințele.

Ciungul a făcut aici un foc mic. Sînt ghemuți, privindu-l fix. Tiberius se apropie de el, se așază tîcîtuți.

— Îmi trebuie o călăuză...

— Bine, răspunde indiferent Ciungul.

— Nu mă întrebă de ce? Nu mă întrebă încotro vreau să merg?

— Nu.

— Unde ți-ai pierdut mîna?

— La TAPAE...

— Și cu am fost acolo, suride Tiberius, care ar vrea să stabilizească între el comunicarea dintre doi veterani, care nu mai au nimic de împărțit.

— Ai avut noroc...

— Trebuie să mă duc spre mieznoapte... să găsesc un loc pentru cetate.

— Bine... răspunde Ciungul.

Și tac amîndoi.

Coloana e într-o zonă pietroasă, aridă, stîmbră prin golciunea ei. Ciungul descalecă.

— Pînă aici te-am adus... Pînă aici cunosc. De aici încolo... și ridică din umeri.

La calul, Tînrul dăruțesc, spune Tiberius, al mult de mers pînă acasă.

— Pot și cu picioarele, spune Ciungul, mereu impenetrabil. Face cîțiva pași, apoi se întoarce, vine lîngă Tiberius, și-și privește în ochi:

— Mulțumesc...

— De ce? întrebă Tiberius.

Ciungul spune cu greu:

— Tînrul acela... fără mîinte... era băiatul meu. Ceilalți au murit în război. Numai el mi-a rămas...

— De ce nu mi-ai spus?

— Oriășe mirare pe fața Ciungului!

— Te?

Ca săntuți și pleacă, păsînd încet, cumpănit, ca pentru drum lung.

Tiberius descumpanit de comportarea lui îl privește gînditor. Sabinus se apropie rîzînd forțat:

— Sper ca locul unde ne vom așeza să fie cît mai departe de el.

Drumul e din ce în ce mai greu.

Firăle sălbatice le taie calea, trebuie să dea mereu la o parte bolovani uriași.

Cărutele se răstoarnă.

Oamenii par istovii. Le-au crescut bărbile, au slăbit... Nici tînta nu mai le este militărească.

În vîntul aspru, tăios al înălțimilor, mulți s-au învelit în blănuri.

Tiberius se oprește:

— Ascultă! spune el.

— De undeva, de departe sau de aproape, se aude un cîntec de fluier. E o jelanie lungă, pură, sfîșietoare. Peisajul e sinistru, stîncos, pămîntul răscălit de vînturi, pereteți abrupti, rovine...

Tiberius și Sabinus pornesc înainte.

După un colț așezat pe o piatră, un bătrîn în zădăre cîntă din fluier. Îl recunoaștem pe Marele Preot. E slab, scheletic, numai ochii albaștri îi lucesc vîl, parcă de febră.

Tiberius se apropie de el; înaltă mîna în semn de bună intenție. Bătrînul se ridică, își scoate căciula.

— Ești din partea locului? întrebă Tiberius.

— Și de prin partea locului, suride serafic, bătrînul.

— E vreo așezare pe aici? spune Sabinus.

— Nu...

Tiberius:

— Ce cauți atunci, om bătrîn în singurătatea asta?

Marele Preot:

— Umblu din loc în loc... Cînt... Mi-am pierdut ochii. Tu ce cauți? Tiberius se apropie și mai mult de bătrîn.

— Cunoști bine țara?

Bătrînul dă din cap.

— Vîno cu mine.

Vîntul sulferă sălbat. Într-o cărută, sub un coviltir, Marele Preot și Tiberius.

— Știu un loc așa cum vrei tu, spune Marele Preot... Decebal vroia să facă acolo o cetate... N-ați fi cucerit niciodată... Dar n-a mai avut timp... Ați venit prea repede... Decebal voia să apere acolo țara de neocuceriturile miezului nopții... El știa că mieznoapte o să vea asupra noastră puhoale... și voia să le oprească... Dar atî vînt voi... și n-ați vrut să înțelegeți cu binele. Ați vrut să fiți stăpîni... Am să te duc la locul acela...

— De ce? întrebă Tiberius.

Bătrînul suride:

— Ai făcut nu de mult o faptă bună... Nu cu inima. Cu capul. Fapta a rămas...

Tiberius mirat:

— De unde știi?

— Sînt tare bătrîn... știu multe... zimbeste el.

Apoi închide ochii.

— L-ai cunoscut pe Decebal? întrebă, aproape sfios Tiberius.

Bătrînul privește în gol:

— Dar tu l-ai înfrînt în luptă? Nu cred pentru că atunci n-ai mai fi aici...

— Nu m-am putut apropia de el... Aveam ordinul să-l prind... Cînd am ajuns lîngă el, muream.

Ochii bătrînului în semilunaticul de sub coviltir sînt cei doi bulgări de jărătic.

— Și tu ce-ai făcut?

— Datoria, spune foarte încet Tiberius.

În fața coloanei, între muntii, o vale adăpostită. Un riu de munte, destul de larg, curge cenusiu printre pietre.

Aici e locul, spune bătrînul... Aveți apă... Intr-o cetate bună, trebuie să fie apă... E singurul loc pe unde se poate trece. Dacă încheiați bine valea o sută de oameni pot tine în loc cîteva mii.

Totul privece.

Peisajul e sălbatic, dezgolit. Romanii sînt zgribuliți, bărbosi, murdari, obosiți.

— Ei, te-am adus, spune bătrînul. Cu bine.

— Unde pleci bătrînule? Rămîi cu noi, vine iarna.

Bătrînul suride absent.

— Tot mă nădărdulesc că o să-ți găsești oile? întrebă Tiberius.

— Poate că da, șopteste bătrînul. Se întoarce. Pleacă încet. Se aude cîntecul acela straniu din fluier... Apoi numai vîntul vîntului.

De foarte de sus îi vedem pe romani în fundul

vălii. Un grup de oameni obosiți, bătuți de vînt... Stau așezate nemiscate... O comandă se aude... Parcă treziți din vise încep să pregătească popasul.

— Noi sîntem morți? Așa e mort?

Scuturat la înălțime copilul, după ce-l trece prima spaimă, începe să rîdă.

— Mai sus! Mai sus moșule.

— Moș este tu, rîde Gerula și-l lasă să cadă de sus.

— Copilul cade ca o miță; ceilalți, geloși de succesul lui, se fîmbează în jurul lui Gerula, se cățăra pe el... E pentru prima oară de atîta vreme că cineva se joacă cu ei.

Cu copiii agățați de umeri, de brațe, urcîndu-se în cîrcă, în spate, Gerula rîde:

— Noi sîntem morți?

— Noi sîntem morți? Așa e mort?

Scuturat la înălțime copilul, după ce-l trece prima spaimă, începe să rîdă.

— Mai sus! Mai sus moșule.

— Moș este tu, rîde Gerula și-l lasă să cadă de sus.

— Copilul cade ca o miță; ceilalți, geloși de succesul lui, se fîmbează în jurul lui Gerula, se cățăra pe el... E pentru prima oară de atîta vreme că cineva se joacă cu ei.

Cu copiii agățați de umeri, de brațe, urcîndu-se în cîrcă, în spate, Gerula rîde:

— Noi sîntem morți?

Într-o ploaie rece, însușitoare, fără sfîrșit, bălăcîndu-se în zloată, urz, acoperiți cu noroi din cap pînă-n picioare, Sabinus și cîțiva romani care busteni uriași. Fetele lor sînt o mască crispată, numai ochii mai par vii.

Riul s-a umflat; e tulbure, galben, cară lemne; se aude bufăturile surde ale bolovanilor pe care apa-i trîrșete pe fund.

Deodată unul aluneacă, face un efort disperat să-și păstreze echilibrul, nu reușește, cade, antrenîndu-i și pe ceilalți.

Busteanul a căzut de-a curmezișul peste pieptul lui, înfundîndu-l cu tot trupul în pămîntul ud.

Ceilalți se reped, ridică busteanul.

Romanul a rămas întins, cu ochii închiși; pare o siluetă de norol.

Ceilalți îl ridică se fîmbează în jurul lui, descumpaniți, nu știu ce să facă. Încet, ca un sac golit, romanul cade în genunchi; un fir de singe i se scurge din gură.

— Eh, încearcă el să rîdă, eu am scăpat.

Cu un ultim efort se ridică în picioare, face cîțiva pași și cade cu fața-n jos.

— Destul! răcneste Sabinus... Așa o să crăpăm cu toții.

Incinta vitioarei așezării a castrului e împrejmuțită de o palisadă de busteni. Dintr-un mirador, Tiberius privește în jur, pădurile și muntii acoperiți de ploaie și de nori; se aude urletele lupilor.

Deodată, de jos, cad asupra lui bulgări de pămînt, scurături de lemn. Privește.

La picioarele miradorului, Sabinus și cei cîțiva romani deslănțuți care urlă, gesticulează.

Alți romani care bolovani grei de riu, la fel de murdari, de prăpădiți și de istovii, se opresc, pun bolovanii jos și privesc scena aceasta.

Încet, păsînd cu grijă pe fiecare treaptă Tiberius coboară. Privește cu ochi de gheață, reci; ceilalți au încremînt.

— V-ați întors cu mîinile goale? întrebă el ironic.

— Ne-am întors cu el... spune Sabinus și se dă la o parte, descoperind în mijlocul lor cadavrul celui străvît de bustean... Acum cîteva zile Marcus, sfîșiat de lupi... Pînă cînd?

— Pînă cînd vom termina, răspunde Tiberius...

— O să te omoare.

— Atunci vei ridica tu castrul.

Și dînd pînteni calului, pleacă, se topește în aerul lichid.

Rămăși singuri, ceilalți privesc timp. Brusc se aude vocea lui Sabinus, aspră, rece:

— Ce stați? Ce vă uitați? Hei, la lucru! (și nu se poate stăpîni de a rămîne el însuși)

Senatul ne va face pe toți cavaleri, v-o făgăduiesc!

Sus în poiana daciilor. Se aude un sunet de corn, răgușit și vesel. Pe locul acela dezolat, pustiu și sinistru pe care l-am văzut înainte, s-a ridicat un mic sat, din colibe de cîtină; în albul zăpezii și verdele profund al brazilor, așezarea are ceva vesel.

Din colibe ies femeile bătrîni, copii... Toti au acum o înfățișare mai omenească, sînt învelii în blănuri noi de lup, urs și vulpe, femeile tinere poartă podoabe de argint.

Se îndreapă spre intrarea unei pesteri, mascată ingenios în spatele unor stînci uriașe...

Înăuntru ard torțe, făcînd să scilpească, ca diamantele, stăciacitele. În mijloc o masă grosolană, uriașă, bănci cioplite în trunchiuri groase de brad. În fund, în fața unui altar grosolan, cioplit și el într-un trunchi de stejar, la picioarele cărui sînt două colțuri romane și două platose, Gerula, în picioare.

Fără un bătrîn, lacom, se uită cu jînd la cărnurile de pe masă dar privirea lui Gerula îl înghetașă. Toti se apleacă pînă la pămînt în fața altarului; se aude un murmur lung, difuz, dominat de vocea puternică a lui Gerula:

— Și ne ajută pe noi ZAMOLXES, că sîntem neamul tău, pe care l-ai ales și țiinem fruntea sus în durere și lipsuri, așa cum ne-ai spus tu.

Se întoarce spre un copil de vreo șase ani, ținut de mîna de două bătrîne.

— Așază-te stăpîne... (Cele două femei îl duc în fruntea mesei și rămîn în picioare de-a dreapta și de-a stînga lui)

— Așază-te stăpîne, spune el Mani.

O bătrînă șopteste ceva la urechea copilului, care spune:

— Șezi lîngă mine, credincioase Gerula!

Îți mulțumesc stăpîne, pentru cinstea pe care binevoiești să mi-o faci.

Un alt copil, mai mășor, izbucnește într-un ris chichot.

Fața bărbosă, înfiorătoare a lui Gerula, întoarsă spre el.

Fără un cuvînt copilul se ridică și iese afară. Femeile bătrîne și tinere servesc pe bărbați, stînd în spatele lor.

— N-am mai băut vin de nu știu cînd, smiorcăie un mosnegut, căzut în mîntea copilului.

Gerula rîde gros:

— Las că ai băut destul la viața ta; bea din raichiu așa de brad. Toarnă-l poruncește el babei din spatele său...

— Da... mormăite babe, să mă bată după aceea.

— N-ai auzit ce-am spus? Lui dat-i inima... continuă Gerula.

În fața copilului e așezată o inimă de urs.

— Cum ai omorît ursul, unchiule Gerula? întrebă copilul.

— Cu cutitul, stăpîne.

— De ce-mi spui „stăpîne” numai la masă... și de ce mă bați cînd nu nimeresc cu arcul, sau cînd sînt în jur? Atunci nu sînt stăpîn?

— Privirea fioroasă a lui Gerula către babele „educatoare”.

Una se apleacă repede la urechea copilului, îi șopteste ceva.

— Am înțeles... Eu sînt nepotul lui Decebal și trebuie să-mi țin rangul... Cînd mă bați nu ne vede nimeni, așa că sînt numai noi doi...

— Ești necăjită stăpînă? se adresează Gerula (care conduce „conversația la curte”) Maniei care nu se așază de mîncare și privește-n gol...

— Nu... Gerula... Iartă-mă... te-a singura femeie așezată la masă). Moșule AMAZENUS, e bună blana pe care ți-am trimis-o?

— Dar noi l-răcneste, cu alt glas Gerula... Dar eu? Dar voi? Dar aștia?

Și cu o singură mișcare înhată un copilăndru, îl ridică în aer, îl scutură, urînd:

— Mulțumesc. Am băut, răspunde Ciungul, defnitiv.

— La ascultă, îl zguduie Sabinus de braț, pe un mosnegat care moție, sau se prefacă că moție, lîngă el. — aici, pe la voi, nu sînt femei?

— Au fost, răspunde mosnegul... Au pierit... Moll-moll... vînturile și iar picoteste.

Tiberius cu ochii înfrînti, îi spune Ciungului:

— Supunerea ta e numai din virtul buzelor, Ciungule...

— V-am hrănit... v-am dat de băut... Altfel timp cât veți sta aici nu vi se va întâmpla nimic, pentru că sînteți păziți de cuvîntul meu. Vrei să te și iubesc?

Cu zîmbet stînjinit, Tiberius bea.

— Mulțumesc. Am băut, răspunde Ciungul, defnitiv.

— La ascultă, îl zguduie Sabinus de braț, pe un mosnegat care moție, sau se prefacă că moție, lîngă el. — aici, pe la voi, nu sînt femei?

— Au fost, răspunde mosnegul... Au pierit... Moll-moll... vînturile și iar picoteste.

Tiberius cu ochii înfrînti, îi spune Ciungului:

— Supunerea ta e numai din virtul buzelor, Ciungule...

— V-am hrănit... v-am dat de băut... Altfel timp cât veți sta aici nu vi se va întâmpla nimic, pentru că sînteți păziți de cuvîntul meu. Vrei să te și iubesc?

Cu zîmbet stînjinit, Tiberius bea.

Drumul e din ce în ce mai greu.

Firăle sălbatice le taie calea, trebuie să dea mereu la o parte bolovani uriași.

Cărutele se răstoarnă.

Oamenii par istovii. Le-au crescut bărbile, au slăbit... Nici tînta nu mai le este militărească.

În vîntul aspru, tăios al înălțimilor, mulți s-au învelit în blănuri.

Tiberius se oprește:

— Ascultă! spune el.

— De undeva, de departe sau de aproape, se aude un cîntec de fluier. E o jelanie lungă, pură, sfîșietoare. Peisajul e sinistru, stîncos, pămîntul răscălit de vînturi, pereteți abrupti, rovine...

Tiberius și Sabinus pornesc înainte.

După un colț așezat pe o piatră, un bătrîn în zădăre cîntă din fluier. Îl recunoaștem pe Marele Preot. E slab, scheletic, numai ochii albaștri îi lucesc vîl, parcă de febră.

Tiberius se apropie de el; înaltă mîna în semn de bună intenție. Bătrînul se ridică, își scoate căciula.

— Ești din partea locului? întrebă Tiberius.

— Și de prin partea locului, suride serafic, bătrînul.

— E vreo așezare pe aici? spune Sabinus.

— Nu...

Tiberius:

— Ce cauți atunci, om bătrîn în singurătatea asta?

Marele Preot:

— Umblu din loc în loc... Cînt... Mi-am pierdut ochii. Tu ce cauți? Tiberius se apropie și mai mult de bătrîn.

— Cunoști bine țara?

Bătrînul dă din cap.

— Vîno cu mine.

Vîntul sulferă sălbat. Într-o cărută, sub un coviltir, Marele Preot și Tiberius.

— Știu un loc așa cum vrei tu, spune Marele Preot... Decebal vroia să facă acolo o cetate... N-ați fi cucerit niciodată... Dar n-a mai avut timp... Ați venit prea repede... Decebal voia să apere acolo țara de neocuceriturile miezului nopții... El știa că mieznoapte o să vea asupra noastră puhoale... și voia să le oprească... Dar atî vînt voi... și n-ați vrut să înțelegeți cu binele. Ați vrut să fiți stăpîni... Am să te duc la locul acela...

— De ce? întrebă Tiberius.

Bătrînul suride:

— Ai făcut nu de mult o faptă bună... Nu cu inima. Cu capul. Fapta a rămas...

Tiberius mirat:

— De unde știi?

— Sînt tare bătrîn... știu multe... zimbeste el.

Apoi închide ochii.

— L-ai cunoscut pe Decebal? întrebă, aproape sfios Tiberius.

Bătrînul privește în gol:

— Dar tu l-ai înfrînt în luptă? Nu cred pentru că atunci n-ai mai fi aici...

— Nu m-am putut apropia de el... Aveam ordinul să-l prind... Cînd am ajuns lîngă el, m

— Mă cam dor minile și saiele... mă pune toată ziua să car lemna... Eu sint ostenit! Eu știu să mă bat, zice moșul.

— Acum trebuie să cărăm lemne, suride Mania... Unchiul Gerula ne va spune când trebuie să ne batem.

Gerula, care a mincat cu o poftă uriașă, goleşte o bardacă de rachiu... Privirea îi devine rea; se lăbărează pe bancă.

— Prisosta!

Bătrina tresare; merge pînă în fundul grotel, de unde îl scoate pe Bicilis; acesta e înfiorat, cu părul rar, căzut; cîntă a rămas și presărat cu suvite albe, murdare. Miinile-i sînt legate și frînghia, neschimbată, a intrat de mult în carne, încrucișindu-se acolo; e legat de gît cu o frînghie, de care mama lui îl trîște. Se oprește în fața mesei, se apleacă, apoi se lasă greoi în genunchi.

Copiii îl bombardează cu resturi de mîncare, urlînd.

— Linște! tună vocea lui Gerula. Povesteste Bicilis!

Vocea lui Bicilis și-a pierdut orice accent omenesc; e steampă, albă, fără expresie.

— Cînd romanii au terminat marea pod m-am dus la ei și m-am vindut lor...

— De ce? întrebă copilul rege care privește atent.

— Ne pasă nouă, oamenilor, ce gîndeste viermele sau sobolanul? spune Gerula (cu scîrbă) „De ce”!... Mai departe!

— Fînt, excedat, Bicilis continuă:

— Cînd romanii au ajuns în jurul Sarmizegetusei...

— Nu-l așa! Nu-l așa! strigă în cor copiii...

Unul mai desghetat, „Il ajută”:

— Ai venit înapoi la ai noștri...

— Am venit înapoi la ai noștri... ascunzîndu-mi gîndurile ticăloase.

Fața mamei sale e ca o stană de piatră; dar cuvintele ajung pînă la ea voalate, fără legătură, ca venind de departe...

— Am arătat romanilor unde era ascunsă conduita de apă... am arătat lui Traian unde era tezaurul cel mare în albia rîului... Am fost de față... atunci cînd capul și mina...

— Prisosta! răsună vocea lui Gerula. Hrănește!... Cu mișcări fantomatice, ea adună de pe masă resturile.

Dă-i osul ăsta... E gras, rinjeste Gerula. Să trîșască!

Prisosta se oprește în fața lui. Încet ca unui cîine, îl aruncă în fața resturilor. Cu miinile legate, Bicilis se apleacă la culege de pe jos.

Strîgînd mereu, copiii îl bombardează cu resturi. Gerula ride. Aparatul se apropie pînă la chipul lui. Voluptatea răzbușirii îl face aproape frumos.

— O noaptea de primăvară, strălucitoare de lună. Intr-o arbore, unde și-a aranjat un loc de pîndă, Sabinus luptă cu somnul. La picioarele pomului, legat de un boschet, un miel behăie jalnic.

Ochii lui Sabinus se închid. Se aude — o pădere? — un cîntec depărtat; voci de femei.

Pădurea. Un mormăit surd și îndată, behăituri disperate al mielului.

Sabinus se trezește. Își pregătește arcul scurt, puternic, de vînătoare.

— Pînă frunzișul se călînd greoi, ursul.

Sabinus își alege săgeata.

Călcînd greoi, apăsat, ursul intră în poiană. În clipa aceea adus de o pală de vînt, cîntecul femelor răsună distinct; e un cor lung, voci tremurătoare și înalte, ca o rugăciune, ca o dorință.

Ursul s-a oprit. Adulesc. Se întoarce, pleacă în cet și apoi intrînd în frunziș se aude cum o ia la goană.

În pom, Sabinus ascultă și el intrigat; cîntecul răsună foarte distinct, apoi se stinge, dispare. Sabinus se lasă să alunece din pom. E încordat, auzul îi precipită. O altă vînătoare e posibilă. Nu e înșelată? Nu, nu, deoarece cîntecul se aude din nou, limpede, curat.

Sabinus porneste într-acolo, urmîrînd, ca pe un fir, cîntecul femelor.

— O poiană între brazi... Iarba crudă a primăverii... Rîul curge argintiu în lumina albă, tăioasă a lunii. În mijlocul poaniei împodobite cu mlădițe tinere de arbuști cîteva femei și fete tinere dansează. Serbarea femelor tinere care cer lui Zamolxes, bărbatul bun. Un fel de dans solemn. Dansul iubirii... al materității.

Uluit, Sabinus urmărește dansul femelor, condus de Mania.

Deodată dansul se oprește: femele rămîn încrămpe, privind toate în același loc.

Sabinus a apărut la marginea poaniei, ieșind din întunericul sălbat. Acoperit de crengi și de frunze, care se camufleseră pentru vînătoare, blond, frumos. Zîmbeste și înainteză încetînat.

Deruta durează doar o clipă; fără un strigăt femele se mistuie în întunericul pădurii. Una dintre ele, ZIA, a rămas în urmă. Sabinus o privește.

O umbră de aur printre brazi. Prin ceata transăfăra a dimineții, urmărirea are ceva sălbatic, urf. Amîndoi sînt la fel de istoviti, dar niciunul nu vrea să renunțe.

Deodată pe fața Ziei apare un mic suris, vesel. Se întoarce.

Fața lui Sabinus; în ochii lui un fel de rugămintă mută:

— Oprește-te.

Ea ridică din umeri, aleargă mai departe...

Îl vedem picioarele, acolind cu grijă un pătrat mai gălbui decît verdele dimprejur.

Abia a depășit pătratul acesta, se întoarce se oprește. Ride. Pieptul îi tresăle. Pare că se oferă.

El se repede și în secunda cînd păsește pe pătratul acela pămîntul se deschide sub el.

Cade într-o capcană de urs.

Sabinus în fundul gropii scoate un strigăt puternic, din om rănit.

Fața se apleacă asupra gropii.

În clipa aceea îl ridică fața spre ea. Ride. E frumos. Frumos și dezarmat, ca un copil.

Ea se încruntă.

— Scoate-mă de aici, se roagă el. Ce ti-am făcut? Ea îl privește. Dacă-l lasă aici, va muri. De forme, sau îl va zăsi Gerula și-l va ucide. Zia îl înfînde o creangă. El o apucă.

Sabinus se catără cu greu pe peretii nisiposi ai gropii... Se clatină.

Mîna lui cu degete puternice prinde mina ei.

Ea îl ridică.

Cu cealaltă mîna Sabinus o prinde după gît.

Se propste cu picioarele în peretii capcanei, se saltă.

Se privește, sînt aproape, gîlfie amîndoi. Sabinus o ia în brațe, sălbatic. Ea vrea să se smulgă și ca amîndoi în iarba crudă. Ea vrea și nu vrea să se lase sărutată. Îl lovește, îl mîngîie.

Fața ei, în timp ce cu lăcomie de om sănătos și tînăr, el o sărută pe umărul gol. Ochii Ziei privesc bolta de deasupra. Ochii larg deschisi. Plînge. De ce?

Apoi îl strînge lîngă ea. Intr-o izbucnire de bucurie a fîrîi, a primăverii, a ceea ce trebuie să se întîmple.

Soarele printre brazi înalți orbeste privirea... Razele lui inundă ecranul.

Fetele amîndouă se culșă, lipite una de alta în destinderea blîndă, împăcată, a împlinirii de moment, cînd cea ce a fost, ceea ce ar fi putut fi altundeva, nu are însemnătate.

— Si deodată ea deschide ochii... fața ei se întuneacă. Dăruirea aceasta sălbatică, inconștientă, o umlește în tot ce are născut, mai înfrîntat; a fost murdăria sărbătoare de primăvară și ea trebuie să se întorcă acolo sus, în regatul iluzoriu al lui Gerula, iar el e dusmanul.

Brusc se repede asupra lui, plîngînd; îl lovește, îi nămuiește, îl înmîngie de lîngă ea... și el se rostogolește și se alină pe patul de iarbă; crede că e doar un loc, premergător, altuia...

Dar Zia în genunchi...

...il lovește...

...sălbatică dezlănțuită...

...aruncă în el cu bulgări de pămînt...

...se ridică îl lovește cu picioarele în față...

...în umeri, în piept, apoi...

...intorcîndu-se, se face nevăzută.

— Unul din colonistii romani. În genunchi într-un boschet, cercetează laturile pe care le pususeră mai de mult.

Nimic! Deceptie. O mină și se așază pe umăr. Întoarce capul cu surîsul slîngerit al vînătorului prost.

Fața înfricoșătoare a lui Gerula. Bărbos, sălbatic, cu pieptul dezvelit, cu părul de pe piept ud de sudoare.

Securea urlasă se ridică.

Cade cu un zgomot înfundat.

Gerula ridică mina dreaptă a romanului.

Securea cade încă odată.

Apoi, înfîndu-l de păr, îl ridică capul.

Securea cade.

Gerula în picioare, răsuflă adînc. Tine în mîna un sac de cîneș care se înșingerează treptat.

Lîngă un izvor, într-un loc mic, ascuns de brazi și de ierburi înalte. Sabinus așteaptă. E înfrigurat, nerăbdător, nervos, supărat.

În jur, zgomotele pădurii, pe care le pîndeste încercînd să deslușească pașii pe care-i așteaptă.

O umbră se apropie.

Cu un reflex fulgerător se întoarce.

E Zia, fericită și umilită că a venit. I-a adus o creangă de zmeură. I-o înfînde, cu un inconștient gest grațios, ca pe o ofrandă.

— De fiecare dată mă tem că n-ai să vii, spune el.

— De fiecare dată jur că n-am să vin... (întunecîndu-se ușor). Și totuși vin... Și nu e bine...

— Zia... cine ești tu?

Ea ride, dă din cap...

— Zia?

— Unde trăiești?

Foarte grav:

— Ai jurat că n-ai să vii să știi niciodată... Sabinus... (pufnește în rîs). Ce nume poartă ai... E un nume foarte frumos și onorant... spune el, fîgînit.

Deodată, rîzînd el se trîntește pe spate, cu brațele sub ceafă. Soarele îi joacă pe față. Chiule.

— Heel! Heel!

— Tac! șopteste ea îngrozită... Tac!... (îi pune mîna pe buze). Sabinus... să te păzești...

— De cine?

Ea își pleacă fruntea. Pîndeste zgomotele pădurii, cu fruntea brăzdată de o spaimă pe care n-o poate ascunde. Îi ia în brațe, îl strînge nebulos lîngă ea. Îi mîngîie părul. Pe fețele lor soarele joacă...

Soarele invadează ecranul.

Alături, amîndoi, în posesie.

— Ai să trăiești?

— Nu știu...

Sabinus se revoltă:

— Și ea te așteaptă aici, în fiecare zi, ca un prost? Ea ride, scuturînd capul. Îi sărută lute și pleacă. Sabinus porneste și el în direcția opusă. Deodată o hotărîre bruscă se oprește pe fața lui.

Se întoarce și porneste după ea.

Zia a ajuns la trecerea secretă pe platou. Un rîu care vîdește... Ea ocolește pe o potecă; dispare pînă la urmă.

Sabinus merge după ea... Ajunge la drumul de busteni...

Văzut de sus refugiu. O femeie bătrînă o întrebă ceva pe Zia. Probabil unde a fost. Ea se explică cu gesturi mari.

Sabinus privește uluit...

O vedem pe Mania, alte femei tinere, trebăluind...

Un suris săfîrcat pe fața lui Sabinus. Are cu ce să se întorcă în casru!

Un manechin de sticlă, purtînd o platose romană și o cască. Un par de săgeți minuscule îi izbesc; și cele mai multe se înfig în locul unde trebuie să fie gîtul, scîndînd de armură. Ceva se izbește de platosa și cad jos frînte.

Înșirăți în linie, copiii dăci privesc spre...

...Gerula, așezat pe o buturugă strigă:

— Cei care n-au nimerit, la mine!

Un moment de ezitare al copiilor.

Gerula se întoarce.

— De obicei, lupătorii proști stau și lasă! spune el cu dispreț.

Patru copii ies din rînd, se apropie de el, cu capul plecat.

— Cum se primește pedeapsa? umă Gerula.

Copiii zîmbesc.

Cîte o palmă magistrată și fără mîni. Îl aruncă la cîțiva pași.

Dintr-un salt Gerula e lîngă el. Îi culere de pe jos. Se uită în ochii lor.

— Plîngeți? Plîngeți?

Înghițindu-și lacrimile, copiii rîd.

— Bine, spune Gerula.

Și brusc ochii îi se umplu de lacrimi.

Gerula cu un copil în cîră, aleargă la goană în dreptul manechinului. Din goană copilul trage cu arcul.

Săgeata zboară în vînt.

Cu o simplită scuturătură a umerilor, Gerula îl aruncă din cîră.

— Si unu! cal i-ar fi scîrbă să poarte în spate un dobitoc, dar unu! om!

Altul!

Femele au aprins focuri și pregătesc de mîncare. La marginea platoului cîteva romani urcă, condusi de Sabinus. Urmăresc femele cu privirea rece, atentă, nemiloasă, a vînătorului.

Apoi, la un semn al lui Sabinus se reped ca lupii. Fără să strige. Fiecare lăsată cîte o femeie. Iulius, uriașul, a pus mîna pe Mania, o ia în spate ca pe un sac; goneste.

Tipetele femelor, ale bătrînilor.

Mormăit care au așteptat să facă față primejdiei, stă: izbit și amănat în stînga și-n dreapta ca niște popice.

Babele zbură, una încearcă să-l opărească pe Iulius cu o vadră de apă clocotită.

— În jur, cu prada în spate, romanul se ferește.

— Îi pare rău că nu ești tu în locul ei.

O singură clipă Sabinus a văzut-o pe Zia.

— Pune asta pe tine, se adresează el Maniei, care în zdrone, stă lipită de perete. (A scor dintr-o ladă toa lui de sărbătoare). Se întoarce, pînă cînd ea se schimbă.

Din cealaltă odăie intră Ciungul. Își sterge mîna în poala cămășii de cîneș.

— L-a lovit cu tălșul sabiei peste lumina ochilor... I-am pus fierțura de terbură să-i potolească durerea...

Tiberius:

— Va mai vedea?

Ciungul dă din cap:

— Nu.

Se așază amîndoi la o masă rudimentară, grosolană, pe doi butuci. Mania, dreaptă în toa lui, a rămas lipită de perete. O scurtă privire între ea și Ciung pe care Tiberius nu o vede, deoarece stă cu capul în palme. Ciungul se înclină respectuos, imperceptibil.

Armele a vorbit! strigă deodată Tiberius. Acum trebuie pace. Să ridicăm orase, să facem drumuri... Împărțitul vrea ca acest pămînt să fie cu adevărat Dacia Felix. Și așa se va numi!

— Cu voia sau fără voia voastră!... Iartă-mă, îi spune pe alt ton Ciungul... Tu ai înțeles...

— Nu știu ce am înțeles eu sau nu, răspunde Ciungul. M-ai rugat să vin, am venit.

Se ridică, ia dintr-un colț o desagă, vrea să scoată merinde. Tiberius sare în picioare.

— Nu... este oaspetele meu acum...

Începe să însire pe masă mîncarea. E stingac, nu se pricepe.

Deodată Mania îl dă la o parte.

— Lăsa-mă pe mine. Voi sîntei bărbat! Sedeti la masă!

Modesta cină e asternută frumos. Mania se retrage. Dar Tiberius se ridică repede, îl dă loc lui, cu un gest de politețe, cam forțat, care o face să suridă fără voia ei. Se așază, dreaptă, cu o regească demnitate.

— Cum te cheamă? întrebă el.

— Mania!

— Pe mine Tiberius!

Atriumul casei lui Tiberius. Clădirea e nouă din lemn, dar reproduce, adaptat la mediul, tipul pompeian de casă romană. Vatra sacrificiilor, deasupra căreia sînt mîștile de piatră ale strămoșilor; cioplită destul de stîngaci, sînt mai mult un fel de caricatură a sculpturii metesugărești romane, de serie.

Se vede că a trecut o vreme.

Din peretii atriumului se deschid ușii spre cella peneria, spre cenaculum și spre cubiculum. Casa e podită cu lut, amestecat cu bucăți de piatră de riu și netezit cu cloacul (pavimentum testaceum).

Tiberius se plimbă neliniștit, nervos, la un moment dat, începe să-și roadă unghiile, apoi își ia seama și privește cu coada ochiului spre Ciung, care stă așezat lîngă vatră, avînd în față două ulcioare mari de pămînt ars. Din cubiculum se aude un cîntec tărăgănat, foarte încet, monoton.

Tiberius, din ce în ce mai agitat îl întrebă nervos pe Ciung:

— De ce nu bei?

— Nu obişnuiesc singur, răspunde acesta.

Tiberius vine lîngă el, înhață ulcioarii și trage o dușcă lungă. Brusc cîntecul încetează. Tiberius se înceacă cu vinul. Ciungul și-a golit ulcioarul, calm, pe îndelete.

Deodată usa cubiculumului se deschide, apare fața Ziei. E agitată:

— Sabin! spune ea. Repede, sabin!

— Care sabin... De ce? se bilbiele Tiberius ușor ridicol.

— Sabin! ta, spune liniștit Ciungul... Dacă e băiat, primul lucru pe care trebuie să pună mîna e sabia.

Tiberius merge la peretele unde-și atîrnă armele, scoate sabia și roabă, i-o dă Ziei. Aceasta îl împinge spre usă:

— Tată! nu trebuie să auză strigătele mamei. Pleacă din casă!

În cubiculum, Mania e în durerile fiercii. În jurul ei femele așezate pe jos cîntă, cîntecul acela monoton, prin care-i cer lui Zamolxes, pentru virtuțol copilului virtutei dace.

Fața Maniei e udă de sudoare. Își mușcă buzele să nu tipe. Zia intrînd în cadru îi spune ceva la ureche:

— Poti să strigi. A plecat.

— M-ai auzit tu pe mine vreodată strîgînd? răspunde cu o voce nefirească de limpede Mania.

Zia așază lîngă ea, pe pat, sabia lui Tiberius.

Deodată femele se opresc din cîntec; cu un fel de repulsiie privesc oprobriu romană, pe garda căreia e sculptat vulturul.

— De ce v-ați oprit? întrebă Mania. Oricum e o sabie...

În fața casei, cîteva soldați romani joacă zaruri. Usa se deschide și Tiberius trece pe lîngă ei.

— Si tu n-ai fi în locul lui? Să ai un plod de la o solavă... cînd ești rudă cu împăratul... Cînd la Roma te așteaptă poate toga senatorială.

— Eh, ridică altul din umeri. N-o să-l recunoască și gata... Singele gîntel Ulpia și singele unei sălbatice...

— De ce să nu-l recunoască? se aude o voce parci plînd deasupra lucrurilor.

Toti se întorc.

Sabinus, cu o bandă neagră peste ochi. Părul auriu i-a albit, lucește stîns, ca argintul viu. Trăsăturile nobile de altă dată au încrămpe parcă într-o pace interioră, într-o împăcare cu destinul, fără riduri ar fi dureros, dacă n-ar fi zîmbetul serafic și parcă absent.

— Iartă-mă Sabinus, dar nu știu ce vorbești... îi răspunde unul.

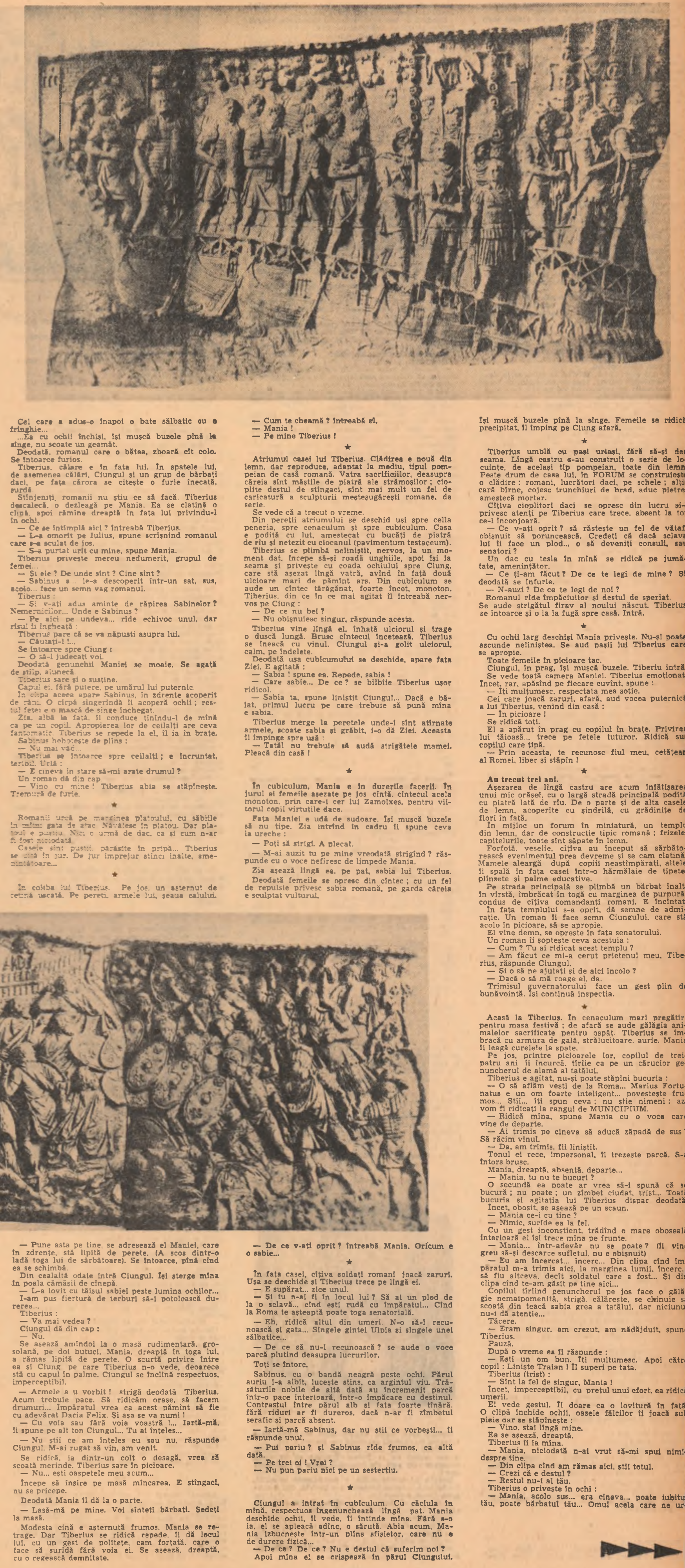
— Pui pariu? și Sabinus ride frumos, ca altă dată.

— Pe trei oi! Vrei?

— Nu pun pariu nici pe un sestertiu.

Ciungul a intrat în cubiculum. Cu căciula în mîna, respectuos înșenunchează lîngă pat. Mania deschide ochii, îl vede, îl înfînde mîna. Fără a-o ia, el se apleacă adînc, o sărută. Abia acum, Mania izbucnește într-un plîns sfîșierat, care nu e de durere fizică...

— De ce? De ce? Nu e destul că suferim noi? Apoi mina ei se crispează în părul Ciungului.

Își mușcă buzele pînă la sînge. Femele se ridică precipitat, îl împing pe Ciung afară.

Tiberius umblă cu pași uriași, fără să-și dea seama. Lîngă castru s-au construit o serie de locuințe, de același tip pompeian, toate din lemn. Peste drum de casa lui, în FORUM se construiesc o clădire: romani, lucrători daci, pe schele; alții care bîrne, coșec trunchiuri de brad, aduc pietre, amestec mortar.

Cîteva cliențori daci se opresc din lucru și-l privesc atenți pe Tiberius care trece, absent la tot ce-l înconjoară.

— Ce v-ați oprit? se răstește un fel de vîtaf, obișnuit să poruncească. Credeți că dacă sclava lui îi face un plod... o să deveniți consuli, sau senatori?

— Un dac cu tesla în mîna se ridică pe jumătate, amenințînd.

— Ce ti-am făcut? De ce te legi de mine? Și deodată se infurie.

— N-aiuzi? De ce te legi de noi?

Romanul ride împăciitor și destul de speriat. Se aude strigătul fîrîy al noului născut. Tiberius se întoarce și o ia la fugă spre casă. Intră.

Cu ochii larg deschisi Mania privește. Nu-și poate ascunde neliniștea. Se aude pașii lui Tiberius care se apropie.

Toate femele în picioare tac.

Ciungul, în prag, își mușcă buzele. Tiberiu intră. Se vede toată camera Maniei. Tiberius emotionat. Încet, rar, apăsînd pe fiecare cuvînt, spune:

— Îți mulțumesc, respectata mea soție.

Cel care joacă zaruri, afară, aude vocea puternică a lui Tiberius, venind din casă:

— În picioare!

Se ridică toți.

El a apărut în prag cu copilul în brațe. Privirea lui tăioasă... trece pe fețele tuturor. Ridică sus copilul care tipă.

— Prin aceasta, te recunosc fiul meu, cetățean al Romei, liber și stăpîn!

Au trecut trei ani.

Așezarea de lîngă castru are acum înfățișarea unui mic oraș, cu o largă strădă principală podită cu piatră lată de rîu. De o parte și de alta case de lemn, acoperite cu sîndriță, cu grădinite de flori în față.

În mijloc un forum în miniatură, un templu din lemn, dar de construcție tipic romană; frizele, capitulele, toate sînt săpate în lemn.

Forțoă, veselie, cîțiva au început să sărbătorească evenimentul pur devreme și se cam clatină. Mamele aleargă după copiii neastîmpărați, altele îl spală în fața casei într-o hîrmălaie de țipete, plînses și palme educative.

Pe strada principală se plimbă un bărbat înalt, în vîrstă, îmbrăcat în toaș cu marginea de purpură, condus de cîteva comandanți romani. E încîntat. În fața templului s-a oprit, dă semne de admirație. Un roman îl face semn Ciungului, care stă acolo în picioare, să se apropie.

— El vine demn, se oprește în fața senatorului.

Un roman îl șoptește ceva acestuia:

— Cum? Tu ai ridicat acest templu?

— Am făcut ce mi-a cerut prietenul meu, Tiberius, răspunde Ciungul.

— Si o să ne ajutăți și de aici încolo?

— Dacă o să mă roage el, da.

Trimisul guvernatorului face un gest plin de bunăvoință. Își continuă inspecția.

Acasă la Tiberius. În cenaculum mari pregătiri pentru masa festivă; de afară se aude gălăgia animalelor sacrificate pentru ospăț. Tiberius se îmbracă cu armura de gală, strălucitoare, aurie. Mania îi leagă curelele la spate.

Pe jos, printre picioarele lor, copilul de trei-patru ani îl încurcă, trîie ca pe un cărucior greu nimerit de alamă al tălșului.

Tiberius e agitat, nu-și poate stăpîni bucuria:

— O să aflăm vesti de la Roma... Marius Fortunatus e un om foarte inteligent... povesteste frumos... Stii... îți spun ceva: nu știe nimeni: azi vom fi ridicat la rangul de MUNICIPIUM.

— Ridică mîna, spune Mania cu o voce care vine de departe.

— Ai trimis pe cineva să aducă zăpadă de sus? Să răcim vinul.

— Da, am trimis, fii liniștit.

Tonul ei rece, impersonal. Îl trezește parcă. S-a întors brusc.

Mania, dreaptă, absentă, departe...

— Mania, tu nu te bucuri?

O secundă ea poate ar vrea să-l spună că se bucură; nu poate; un zîmbet ciudat, trist... Toată bucuria și agitația lui Tiberius dispar deodată.

— Mania ce-ți e tîna?

— Nimic, suride ea la fel.

Cu un gest inconștient, trîndînd o mare oboseală interioră el își trece mîna pe frunte.

Mania... într-adevăr nu se poate? (îi vine greu să-și dea seama de ce).

— Eu am încercat, încerc... Din clipă în clipă, în parutul m-a trimis aici, la marginea lumii, încerc... să fiu altceva, decît soldatul care a fost... Si din clipa cînd te-am găsit pe tine aici...

Copilul trîndînd genuncherul pe jos face o gălăgie nemaipomenită, strigă, călărește, se chinuie să scoată din teacă sabia grea a tălșului, dar niciunul, nu-i dă atenție...

Tăcere.

— Eram singur, am crezut, am nădăduit, spune Tiberius.

Pătră.

După o vreme ea îi răspunde:

— Ești un om bun. Îți mulțumesc. Apoi către copil: Linște Traian! Și pe murele pe tata.

Tiberius (trist):

— Sînt la fel de singur, Mania!

Încet, imperceptibil, cu prețul unui efort, ea ridică umerii.

El vede gestul. Îl doare ca o lovitură în față. O clipă închide ochii, oasele fălcilor îi joacă sub piele nar se stăpînește:

— Vîno, stai lîngă mine.

— Încet, obosește, se așază pe un scaun.

Tiberius îi ia mîna.

— Mania, niciodată n-ai vrut să-mi spui nimic despre tine.

— Din clipa cînd am rămas aici, stii totul.

— Crezi că e destul?

— Restul nu-ți tău.

Tiberius o privește în ochi:

— Mania, acolo sus... era cineva... poate iubitu tău, poate bărbatul tău... Omul acela care ne ur-

De amicitia

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în timpul studiilor liceale de la „Sf. Sava” Tudor Arghezi, Gala Galaction, N. D. Cocea și V. Demetriu întemeiază o trinitate și frumoasă prietenie, care a fost podoba și mângâierea vieții lor de scriitori. Ceea ce i-a apropiat și i-a unit întru o comună inextricabilă și așa de rodnică, bătătoare peste sașe decenii, au fost preocupările și năzuințele lor literare luminate de o neînfrântă încredere în propriile forțe, de certitudinea că vitorul le aparține, că-l vor cuceri prin marea unită cu talent, prin independență de spirit și de acțiune.

Chiar de la vârsta de 16-17 ani, când s-au cunoscut, era învedereat că cei patru prieteni aveau temperamente diferite, ba mai mult, opuse unele față de altele. Aceasta nu i-a împiedicat însă să creadă în ei înșiși: unul în toți și toți în unul, să așeze la temelie confrății lor rațiuni superioare, în fața cărora micile deosebiri personale se spulberau sau erau trecute tacit în umbră. Sinceritatea, devotamentul reciproc, încrederea și înțelegerea unuia pentru celălalt, dar mai ales dragostea de frumos, de literatură, hotărârea de a se afirma împreună fără tutellă și genuflexii umilitoare, au alcătuit stâlpii de granit pe care s-a ridicat admirabila lor prietenie. În articolul Amical mea Tudor Arghezi, publicat în Cronica din 19 februarie 1915, Gala Galaction spunea: „Ne-am legat prietenii și am rămas prieteni: de-a lungul anilor aducători de prefaceri și de ruine, de-a lungul înepășităților și surprinderilor vieții. Ne lega cultul poeziei și al libertății impresiilor noastre... Nici Arghezi, nici Cocea, nici celălalt n-au cunoscut la strana nici unul pontific literar, n-au făcut parte din nici un cenzural prefăcătoresc și au crescut cum au putut, fără să-și steie nimeni... Ne lega farmecul prieteniei tălmăcite și încrederea în neștersele noastre destine viitoare. Azi de-a rândul, desi răzbiți peste ploaie de soarta literară, noi am continuat să ne întâlnim și să fim conștienți că într-o zi vom face lumina să vorbească de noi”. În 1945, Tudor Arghezi declara: „Acestă prietenie a alcătuit pentru noi o hrană și concretizare de aspirații comune și un moral valabil pentru toată viața”. Tot loc Siboni, Lumea de mână, p. 98.

Pe Tudor Arghezi, pe atunci elevul lui Ion N. Theodorescu, care încăleca Ion Theodor Gala Galaction l-a cunoscut în 1898, în casa lui Al. Macedonski. Desi urmau la același liceu, ei nu s-au vorbit încă. Ion Theodor era mai mic cu un an, într-o altă clasă, și, în plus, trăia mai izolat. Momentul întâlnirii și împrietinirii lor a avut vibrații și intensitate neobișnuită și a rămas adesea revădat, a rămas memorabil. El însuși evocă astfel de Gala Galaction în amănunțite detalii Tudor Arghezi, apărut în Jurnalul de dimineață din 15 august 1945: „Așa dar de-am cunoscut în salonul lui Alexandru Macedonski, într-o seară de iunie. După ce am fost din casa mamei, am fost impresia o plimbare mai lungă și am apăsă sub taci, tot în floare,

de la Sosea... El clișee nu știu ce despre muzica lui Wagner și-mi spunea ideile lui într-un fel timbrat și indiscutabil. Băietand-l asta era o energie originală și un hotar sufletesc apăsător cu vehemență... Am fost prieteni definitivi, din seara aceea”.

Prietenia dintre Tudor Arghezi și Gala Galaction s-a așezat apoi în cadrul sincerelor și însuflețitorilor reuniuni literare care se țineau cu regularitate în locuința lui Gala Galaction de pe strada Semicercului nr. 3, aflată pe locul unde astăzi se întinde curtea școlii de lângă biserica „Sfinții Volevozi”, limitrofă cu Calea Griviței. Casa era modestă în exterior, dar cu o atmosferă interioară primitoare, îmbietoare prin decorul ei rustic, fiecare odaie având „perdele de borangic și scotețe românești”, cum își amintea Tudor Arghezi (cf. Horia Oprescu, Tudor Arghezi despre începuturile sale literare, în Tinărul scriitor, noiembrie 1956, p. 68).

Cei ce, la sfârșitul secolului al XIX-lea, frecventau căsuța din strada Semicercului, au rămas, în deceniile următoare, uniti într-un plan activ mai general, însă Tudor Arghezi și Gala Galaction au fost întotdeauna prieteni intimi, nedespărțiți, solidari și indisolubil legați sufleteste, chiar când împrejurările vieții i-au răzlețit prin alte locuri din țară și din străinătate. În ciuda temperamentelor lor opuse, a unor credințe intime slujite și aparate de fiecare în parte cu fidelitate și răspundere personală, ei s-au încurajat, s-au sprijinit și s-au ajutat unul pe altul, concludând adesea în bună înțelegere, fără urmă de discordie sau orgoliu separatist, capabili de sacrificii reciproce, realizând deseori împreună lucruri admirabile. Inscrise definitiv în evoluția literaturii române din prima jumătate a acestui veac. Ei erau încredințați în chemarea lor. Și „se pare că, într-adevăr, n-a fost chemare strimăbă”, spunea Tudor Arghezi (cf. Tablete de cronicar, p. 189).

În anul de liceu, Tudor Arghezi și Gala Galaction se simțeau atât de intim apropiați sufleteste, încât, la un moment dat, Galaction n-a mai putut să suporte bariera unei clase, care îi despărțea. Fiind cu un an mai mare, Galaction, pe atunci elevul Grigore Pîșculescu, se decide, în 1896, să nu mai învețe nimic, ca să rămână repetent și să devină astfel coleg cu bunul său prieten și tovarăș de magnifică aspirații literare. Hotărârea — iestă din comun — a fost pusă în aplicare întocmai. „Am rămas repetent, acum 29 de ani, de dragul lui Arghezi...”, declara Gala Galaction într-un interviu acordat revistei Integral, nr. 3, din 1 mai 1925. Tot aici relatează și împrejurarea în care a luat o asemenea hotărâre. Interzându-se împreună cu Tudor Arghezi de la mânăstirea Căldărușani, unde dăduseră un mesaj al lui Al. Macedonski către ex-metropolitul Ghenașie, în timpul conștientului scandal public al epocii, fac un pas în pădure, conferindu-se reciproc, constatată cu sentimentele și înclinațiile lor au marcat puncte de interferență. „În răcoarea umbrei — își amintea Galaction — am simțit cum sufletul mi se revărsa într-al lui Arghezi... Eram prin clasa VI

Arghezi numai într-a V, și mai aveam de dat nu știu ce examene... — Și îl ce? — I-am spus lui Arghezi — să rămân eu anul asta repetent, tu m-ajungi la anul, ca să putem să fim colegi...”

În anul de liceu și primul an ca student al Facultății de Litere și Filozofie, Gala Galaction trece printr-o învolburată criză sufletescă, în urma căreia se decide să părăsească pe drumul vieții clericale, înscriindu-se la Facultatea de teologie, în 1899. Simultan, bunul său prieten Tudor Arghezi se retrage la mânăstirea Cernica, îmbrăcând rasa monahală, pentru o perioadă de câțiva ani. În articolul La Facultatea teologică din București, publicat în Dimineața din 22 mai 1931, Gala Galaction preciza: „Porneam pe o cale nouă, nu din greșală, nici din pripeală, ci după lungi cercetări în inima proprie și în inima unui amic intim... Și fapt este că acest prieten — azi idolul entuziasmului literar românesc — a îmbrăcat haina călugărească, în mânăstirea Cernica, în aceeași toamnă în care eu m-am înscris student la teologie”. Călugăria lui Tudor Arghezi a fost determinată tot de o criză sufletescă, asemănătoare cu a prietenului său nedespărțit, mai precis spus de „căutarea de sine, proprie neliniștilor tinerești”, cum menționează poetul în fragmentul autobiografic Note de viață, apărut în Viața românească din ianuarie 1968.

Pină la călugăria sa, în toamna anului 1899, Tudor Arghezi a fost nevoit să-și cîștige existența (evocată în romanul Lina) ca ajutor de chimist la fabrica de zahăr de la Chitila. În toată această perioadă nu a întrerupt legăturile sufletesti cu Gala Galaction. Dimpotrivă, se căutau reciproc, se confesau, visau împreună. Recent, Muzeul literaturii române a achiziționat o scrisoare inedită a lui Tudor Arghezi adresată lui Gala Galaction, tocmal din această perioadă. Scrisoarea nu este datată, purtând numai specificația: „Luni — Chitila”. Din conținutul ei, în care se întrevăd neliniștile sufletesti ale celor doi adolescenți și înclinația lor comună spre religiozitate, putem deduce că datează din primăvara anului 1899. Sub semnătura Theo, i se adresa bunului său prieten Grigore Pîșculescu:

„Iubite Pîșcu,

Iară-mi dăcă scrisoarea mea întârziează — timpul și neliniștea nu mi-au permis alta. Lipsa veștilor de la tine mă decide a crede că nici tu nu mi-ai trimis vreuna — lucru care mi-a risipit gândirea asupra tuturor lucrurilor.

Simbătă, am primit dragătoarea vizită a unui — trebuie să-l pomenesc — Friedmann, care a venit să-mi turbure cu desăvîrșire somnul din seara și. A insistat pe o mulțime de chestiuni — pentru el — și am ghicit sub pașii săi o pistă străină. A monotonizat vreo oră și a plecat palid și descurajat...”

De mine, nu-ți vorbesc, sunt tot cel dinafete deși acțiunile mele scad cotidian. Simbătă îți voi face o vizită începând de pe la 8 dimineață și sfârșind aproape de

11. — Îți voi lua, cred, timpul visării și al liniștii curate.

Aștept o scrisoare de la tine înainte de simbătă; nesosind, îmi va amina vizita, — bănuind afacei importante și grabnice sau lipsa ta din București.

Voi aduce cu mine o geantă cu cărți (și Biblia Sacră).

Aici începe primăvara. Primește îmbrățișările de putere și de iubire ale devotamentului tău prieten,

Théo

Luni — Chitila”

Prietenia dintre Tudor Arghezi și Gala Galaction, întemeiată în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în anii adolescenței lor, a durat pod de aur peste jumătate de veac, înfruntând neclintită vicisitudinile, zbuciumările și intemperiele de toate felurile. Ajunși în pragul sau chiar la vârsta senectutii, puteau privi înapoi cu îndreptățită seninătate și mulțumire sufletescă. În 1940, când Tudor Arghezi împlinea 60 de ani, Gala Galaction mărturisea emoționat:

„Am legat cu Arghezi o prietenie rezistentă și nepăsătoare față de toate vulgaritățile, tristele și încercările unei vieți de intelectual și de scriitor. Ca să rămii prieten neclintit cu un tovarăș de literatură, vă închipuiți cât de tare trebuie să fii și să rămii, înaintea flecărilor și intrigilor cafenelei, înaintea separatiștilor profesionale și mai ales înaintea succeselor și norocului vechiului tău camarad.

Sint 44 de ani de când Arghezi și eu dăm bune examene în fața acestui dascăl aspru și necrutător care este timpul... Și el și eu am avut parte în viață de stări de prefaceri, de povirnișuri și de culmi, de care n-au prea avut parte alții, din conținutul nostru. Ne-am găsit, uneori, în situații ciudate și antagonice...”

Cu toate acestea... Rămînem, unul pentru altul, invizibil și definitiv legați prin acea vrajă negrăită și nepieritoare, care începe pentru noi într-o seară de iunie, și se întinde, în sui și unde, în taina oracolelor vieții, prin funii de mătase, trecute de la el spre mine și de la mine spre el...” (Cf. Oameni și gânduri din veacul meu, p. 189).

Același cald și emoționant elogiu al prieteniei îl aducea și Tudor Arghezi, într-un medalion publicat în Luceafărul din 15 aprilie 1959, când Gala Galaction împlinea 80 de ani, din care desprindem aceste rânduri: „Nu știu dacă de prea multe ori cite doi din contemporanii noștri pot să-și spuie că s-au cunoscut acum 60 de ani și că prietenia le-a durat senină, credincioasă și nestingherită, 60 de ani. Noi, Galaction și mai jos iscălitul, aducem această mărturie pentru noi, ca doi plugară vecini, înfrunții primăvara pe brazdă și aprinzându-și unul de la celălalt luleaua”.

Prietenia dintre Tudor Arghezi și Gala Galaction se înscrie printre cele mai frumoase din cîte au existat în istoria literaturii române.

TEODOR VÎRGOLICI

Opinii

ACTORII

Pe vremea când stăteam să fac această meserie erau în mare formă G. Vrăca, Mihai Popescu, Nicolae Bălăteanu. Tot urmărindu-le creațiile m-am trezit la un moment dat cu hotărârea gata luată parcă în mod firesc de demult.

Existau și pe vremea aceea actori mai populari decît ei, mai ales actorii comici, de o anumită factură comică, dar numai pentru că erau recunoscuți pe stradă de la o poștă, că replicile lor din teatru făceau slăgă, că anumite particularități fizice sau vocale devin numai decît prin imitare prilej de amuzament sau chiar pentru că erau probabil mai bine plătiți decît alții, nu i-aș fi urmat în profesie.

Te întâlneai uneori cu George Vrăca. Pe vremea aceea căutam mereu prilejul, cîci nu puteam rezista emoției de a vedea lîngă mine un om pe care l-am întîlnit odată într-altă lume. Din toată ființa lui radia omul deosebit, evoluat. Sub o anumită linișă carecum oficială se ascundea un om atît de degajat, de simplu și de bun, încît lumea alerga spre dînsul numai decît, cu tot sufletul. Observator desigur al tuturor celor din jur prefera să treacă peste multe aspecte fără importanță ale vieții făcînd în pace o remarcă evazivă a cărei ironie l-o ghiceai cu greu și se oprea să contemple un lucru în aparentă nesemnificativ dar care la locul lui venea să întresească armonia generală. Totul însă făcut cu o mare boiere sufletescă.

Pe Mihai Popescu nu apucă niciodată studentul în saltele pe stradă. El ridica întotdeauna palaria de la colț punîndu-l în încurcătură. Văzîndu-l pe scenă și recunoscîndu-l a doua zi într-un anticariat unde căuta ceva, îți trecea nu știu de ce prin minte gândul că într-un viitor tot oamenii vor arăta ca el și voi ai atunci să păsești ca el, să te îmbraci ca el, să duci țigara la gură ca el, fiindcă fără îndoielă sub asemenea gesturi se ascunde omul la care inteligența, cultura, gustul se îmbină într-un mod fericit alcătuiind ceea ce se vede de la distanță, un om superior, neapărat folositor societății. „Nu degeaba s-a făcut el actor” îți spuneai parcă.

Deosebit de cei doi care la rîndul lor erau deosebiți unul față de celălalt, pe N. Bălăteanu îl vedea citeodată într-un colț retras, tăcînd ore în sir în fața unui pahar. Imediat ghiceai că omul se află acolo anume pentru a sta cu sine înșiși, că tot timpul gîndea la ceva important și neînțeles, că peșeme în raport cu acest subiect consideră persoana sa fizică un lucru nedemn de luat în seamă și peste care trebuie să se treacă cu ușurință.

Cuvîntul modestie adesea atribuit nu-l găseam potrivit cu acest om. Mai curînd era vorba de o nemăsurată jenă, că neînsemnata sa ființă trebuie să ocupe un loc undeva, că pentru a continua să existe are din cînd în cînd nevoie de serviciile cîiva fără ca ea să-și fi îndeplinit măcar în parte ceea ce s-ar fi convenit să îndeplinească pe această lume. De asta probabil se folosea de toate puțin și cu sfială.

Adeseori auzeam spunîndu-se „omul acesta are ceva pe suflet”. Care nu cumva era tocmal lucrul la care mă gîndesc eu acum?

Cei care l-au cunoscut mai îndeaproape pe Bălăteanu povestesc cum dintr-un fel de a lua contact cu el rămîneau înmărmuriți cît de departe se afla uneori acest om de ceea ce se cheamă realitate, cît de străine îi erau unele lucruri proprii oricărui om al epocii noastre și cît de ciudat îi se părea că tocmal ei să fie cel care nu s-a ciocnit pînă atunci de ele, că alții să-l vadă dînd fără să vrea într-unul sau altul din domeniile ascunse ale literaturii, științei sau vieții însăși dovada unei cunoașteri de o profunzime neobișnuită, încît lăsa impresia unui specialist care toată viața n-a făcut altceva decît să se refugieze în acel domeniu spre a-l însuși fără reziduri. Cine, deci, ar putea spune în ce anume consta imensa personalitate a lui N. Bălăteanu fiindcă totîacei care de curiozitate sîmpau la temelia acestui măret edificiu loveau cînd într-un pin cînd într-un gol.

Pe scenă Bălăteanu apărea întotdeauna pe nesimțite și dispărea la fel, sters parcă de decor. Vorbea potîlit și rareori privea omul drept în ochi.

Se ferea parcă întotdeauna să atragă atenția, cu toate astea, de cum apărea fără să știi că ai în față un mare artist distins cu nevămurate titluri, fără să știi cum va evolua pe parcursul piesei, omul acesta te impresiona, încît tot timpul spectacolului nu-ți puteai lua ochii de la el și îți plecăi chiar de la o piesă în care el nu juca rolul principal cu imaginea celui bătrîn, bătrîn parcă de cînd lumea.

De cite ori îmi aduc aminte de vremea cînd mergeam la teatru cu înlima cît un purice, mă gîndesc la cele cîteva figuri de artiști de pe atunci și prin simpla lor aducere aminte revăd o epocă. E epoca în care conviețuiau în pace Don Carlos cu Vlaicu Vodă și Bălcescu, epocă plină de revoluții și războaie.

De atunci, deși nu e multă vreme, așa cum era și firesc, teatrul a mers înainte, spectacolele au devenit prețioase unor discuții teoretice mult mai profunde.

Despre acest fapt personal nu voi spune mai mult, dat fiind că de o serie întreagă de aspecte ale sale nu mi-am putut da seama cu adevărat, însăși optica mea de spectator fiind cea care s-a transformat între timp; mai mult, tot ce pot să spun e că preocuparea de a se contura și reliefa personalități actoricești în teatru pare să fi scăzut.

Afirm asta numai constatînd interesul publicului pentru Thalia, interese care după o atît de evidentă îmbogățire a repertoriului dramatic la noi în perioada de care vorbim, ar fi fost normal să crească, el a scăzut.

Mi se poate adresa deci, întrebarea firească: „bine, dar consideri creația sursă de interes a spectacolului creația actoricească?”. Și atunci eu voi răspunde „da”, căuînd să argumentez de-acum încolo acest lucru cu riscul de a nu spune neapărat nouății.

Actorului, adică aceluia creator care are de gînd să prezinte publicului în loc de orice altă creație propriea sa persoană, natura îl pune toată însuși-lie sale pe un ecran năzdrăvan, astfel încît ele adunîndu-se și scăzîndu-se a teatruului.

pentru scenă” sau „nu”. E greu de enumerat toate însușirile indispensabile acestui examen, se știe numai că inteligenta, sensibilitatea, bunul simț și altele nu sînt niciodată de prisos, e necesar doar ca îmbinîndu-se într-un tot armonios să poată ascunde pe cele care evadată lipsesc.

E chiar ciudat să vezi cum în cuvîntarea mai sus pomenită o capăt uneori unul care n-a reușit în nici o altă profesie, precum alții natura înțirize o dea unor persoane care în aparență sînt făcute pară pentru teatru, cum stăruitorul lor experiență scenică nu le folosește la nimic; căci, iată ce-am observat eu: cel ce nu are talent (talent se cheamă asta) nu reușește să-și înghibeze nici măcar o tehnică profesională cu care să o scoată la capăt, el fiind oșdit întocmai ca muzicantul fără ureche, cu fiecare rol s-o ia de la început.

Ori, dacă e adevărat că atunci cînd publicul simte puterea personalității unui creator trece adeseori cu vederea anumite scăpări de tehnică profesională ale sale, brește și slăbiciunile meștegurești drept forme novatoare (clisee care vor deveni implicit cîndva clasice) în cazul actorului, cunoscător perfect al rezultatului la care înțirize cel de pe scenă, redarea vieții însăși, tocmal ale sale, brește și slăbiciuni supra sa apreciîndu-l adeseori virul strict de felul în care acest om îi apare și ce-i spune el de la prima vedere.

Interesul acesta pe care-l stîrștește actorul constituie după părerea mea sufletul însuși al teatruului și justificarea lui ca profesie de sine stătătoare. Toată lumea știe piesa Hamlet, cu totii avem idee aproximativă ce e bine și ce e rău, dar omul merge la teatru să vadă ce crede despre asta un contemporan al său, actorul. Ideile piesei, mesajul ei, rămîn în memorie sa prin una sau alta din înfîxiunile glasului actorului, prin privirea sa, lucruri care nu sînt prevăzute în text. Dincolo deci, de erou, pe care-l urmărește spectatorul, caută să ghicească comentatorul. De aici îl se trage această continua perfecționare a artei sale de-a lungul veacurilor, căutarea de a extrage sau sublinia ceea poate a opere de artă care interesează mai mult epoca sa asigurîndu-l deci prin interpretarea sa ceea ce se cheamă contemporaneitate.

În ultima vreme sarcina actorului de a pătrunde sensurile cele mai adînci ale textului și de a le reda în forma cea mai de înțeles publicului a fost mult usurată prin apariția regizorului. Spun ultima vreme deoarece regizor există numai de vreo sută de ani cel mult, în comparație cu cele cîteva milenii de existență glorioasă a teatruului.

Recrutat la început în mod firesc

dintre actorii mai înzestrați și cu mai multă experiență, regizorul a devenit apoi un om cu școală proprie, cumva separat de arta interpretativă, cu meseria lui într-un cuvînt, așa încît cînd spui acum regizor te gîndesc mai curînd la un tinăr cu păr vîlvot și barbă, decît la un meșter.

De mare ajutor la început, pe cînd munca sa, plus efortul actorului se uneau colaborare fără a se specifica în ce măsură anume contribuie la realizarea ei unul sau altul, nemalcom-venindu-l anonimul regizorul a pornit să-și croiască un stil.

Declinîndu-și profesione de sine stătătoare, regizorul a luat piesă cu piesă, a întors-o pe o parte și pe alta și a descoperit acolo în înțelesul cuvîntelor scrise asculte stări de fapt care măcar bînuite de sîrmanii lor autori, situații noi în care dialogul s-ar mai putea spune. Au fost anulate indicațiile de regie incluse în paranteze, s-au inversat sensuri, s-au mutat semne ale punctuației obținîndu-se efecte comice și, ceea ce e mai grav, s-a adăugat textului nobile ipoteze inventate să încapă în litera piesei și închipuiți-vă ce nu se poate desoperi cînd singura preocupare a unui tinăr devine a face un lucru oricum numai așa cum s-a pomenit nu.

Un procedeu: (de cite ori nu ne face el să tresărim în timpul unui spectacol) se opreste la un moment dat acțiunea, actorii tac, totul pare să ia o cotitură bruscă; un efect sonor sau luminos se face simțit pentru a sublinia ceea ce tocmal fusese spus, de fapt prezenta unei persoane care veghează continuu dinafară, regia. Aceasta ar fi o chestiune de ambianță, dar iată și o alta de interpretare propriu-zisă.

S-a descoperit, de pildă, în piesele unor clasici o ușoară intenție de a prezenta, pe faimosii eroi antici ca pe niște oameni mai aproape de toți oamenii, scoaterea lor din legendă, care s-ar zice, și a fost de ajuns ca, împingînd lucrurile mai departe, să apară pe scenă reprezentări o civilizatie apusă sau alta, niște derbedei care se îmbracă prost, se scarpină în nas, se spală pe picioare ș.a.m.d.

Altfădată a apărut teoria că oricare ar fi situațiile prin care trece eroul, interpretul nu va realiza o creație perfectă pînă cînd nu-și va asigura în permanentă față de rol o ocăcare detașare și s-a ajuns ca actorul să-și arate în permanentă o dată cu masca și ceea ce se ascunde sub ea, „poziția sa critică” față de ceea ce întruchi-pează.

Toate aceste procedee au apărut în urma unor experiențe, unor încercări de a revoluționa arta noastră, experiențe a căror importanță nu trebuie

negată chiar în cazul neruștel. Teoretizarea lor însă, comentarea lor la infinit și mai ales tendința de a le impune orbeste tuturor au alcătuit fără să vrea un șopron sub care se ascund adeseori suporții și netalentații. Îmi e de ajuns să aud azi pe unul spunînd că teatrul e o reprezentare” sau că „azi nu se mai joacă așa, ci așa!” ca să încep să-l suspectez. Creatorul adevărat ține mult la stilul său și asta presupune și un oarecare conservatorism.

Idei noi îi trebuie lui oare? Oare atîtea cîte îi trebuie nu vin întotdeauna de la sine, singura problemă fiind traducerea lor în fapt, concretizarea lor?

Ce se întîmplă însă? Regizorii noștri călătoresc.

Ei au burse în străinătate, lucru care nu l-a dobîndit pînă acum nici un actor. Desăfîșii actorii, nici nu sînt pomeniți în unele cronici dramatice unde se dezbate pe cîteva coloane munca lor, nu sînt invitați la sedințe unde li se hotărîște soarta și altele, în timp ce o întreagă instituție în frunte cu regizorii prosperă prin simplu fapt că Herlea are voce, Tom Caragiu haz și Cotovelea tendoneau.

Călătoriile sînt un lucru folostor, deoarece o continuă imagine asupra situației teatruului din lumea întreagă și te ce-și poate dori un om de teatru.

A lua însă rezultatele la care a ajuns un colectiv de teatru de undeva, cu o piesă drept etalon și a le declara „arcuri de triumf” pe sub care trebuie să treacă neapărat ai tăi de-acasă mi se pare un lucru periculos.

După cîteva ani de meserie am observat că succesul unei piese e aproape întotdeauna la început ceva foarte însemnat. La lectură și apoi la repetiții el începe să capete contur, să crească prînzîndu-se ca pe niște piloni pe cei care într-o măsură sau alta aduc contribuția lor la dezbateri în jurul piesei, de deslușiri ale sensurilor piesei. Înclinarea spre una sau alta dintre soluțiile scence ale aceluiași piese se face în funcție de materialul ce intră în joc sub forma de inteligență, temperament, grad de cultură al actorilor. Așa se întîmplă că într-un fel îl joacă Othello un englez, într-un fel un francez și în alt fel un rus, fără ca aceasta să fie neapărat un merit. Accentuînd mai cu osiebre, unul furia mauraului, altul gelozia și altul simțul onoarei, fiecare dovedește că știe din instinct, ipostazele în care ar vrea să apară celor ce-l privesc, fiindcă de o viață întreagă trăiește printre ei. Iată deci că interpretarea unui artist sau a unui colectiv de teatru devine ceea ce original și de neimitat și nici

una din formulele la care se ajunge printr-o muncă nu pot fi răsădite cu același succes alurea întocmai cum Dimbovița după ce-și adună apele picătură cu picătură la izvoare, nu poate apoi curge pe albia Tamisei sau Senlei.

Actorilor, azi, li se impun adeseori, gesturi, feluri de mișcare, compuneri de grupuri, tonuri, apoi li se oferă o ambianță de decor, sunet, lumini de a căror proveniență nu-și dau seama decît atunci cînd deschid o revistă străină de specialitate sau au senza că s-a vădat în turneu o trupă care a ajuns și la noi.

Adeseori bunăvoința publicului caută să descopere merite unui asemenea gen de spectacole, dar mai întotdeauna spectatorii pleacă acasă cu inima strînsă și în loc să vadă pe scenă oameni, au constatat niște cifre.

Cu cine se înțelege de minune regizorul? — Cu pictorul scenograf. Cine altul ar putea da un caracter mai straniu, mai enigmatic cadrului în care el creează decît scenograful? Actorii? Nu. Ei chiar atunci cînd sînt îmbrăcați fizicului, văd în fața lor, dirijii să se miste nefiresc, aduc pe scenă o puternică notă de real, de viață, de ceea ce trebuie folosit cu precauție așa cum de pildă într-un tablou supra-realist apare la un moment dat un ochi, o mînă, un mat care n-are nici o legătură cu restul.

Există însă și alți regizori. Acei care înțeleg de la bun început că nu pot rămîne discret cînd singura ta dorință e să te faci remarcă.

Întrînd la ceea ce se cheamă atmosferă pieselor pe care le regizează, ei înțeleg prin acest cuvînt nu altă o chestiune de invenție, cît mai ales rezultatul unei ample și multiple contribuții. Cu cît un spectacol de-al său te-a epătat mai puțin, cu atît trecînd prin minte piesele regizate de el observi ceea ce au ele comun și trairnic și în „om”, constată cum anume se poate face în această profesie ceea ce se cheamă carieră. Ceea ce te cucerește este în cazul lor un climat creator în care actorii au prins curaj să scormonească adînc în sursele lor de posibilități, spre a găsi din nou modalitatea de a rămîi adevărați, operație pe care numai în momentul ce sînt asigurați că nu o fac de-a curtea se apucă s-o facă sacrificînd tot ceea ce au mai de preț și mai sfînt. Iată procesul în care actorii își conturează personalitatea, își cheltuie talentul în slujba teatruului cîci a pofti lumea la teatru s-a vădat orice altceva în afară de actorii însemnați a o deplasa pînă la Cotnari ca s-o tratezi cu bere.

DUMITRU FURDU

Clipă și veac, în 87 de portrete

Ion Miclea vine a ne arăta, la sărbătoarea de azi a poetului și a poeziei argeziene — în deplină iradiere a vitalității acestuia — 87 de portrete noi, ale cititorului de lumină și de grai și de necunoscuturi.

Suveran al minusculei crăi a Mărtisorului, suveran al inimii și al vârstei noastre, luminat de ani, luminând cu seninătate și slavă un orizont românesc de cultură a lumii, cedând „vânătorului cu obiectivul fotografic” doar prin consensul subînțeles al firăscului și al neapătării, poetul Argezi ni se destină ochilor într-o deplină îngemănare cu oara ce ne-a dăruit-o, cu gândul de demnitate și de frumos la care ne îndeamnă, deschizându-ne cu omenie ușa de taină a vieții sale.

Sărbătoresc ajun aniversar, vernisajul de la 18 mai a închinat astfel Meșterului, dincolo de osîrdia în realizarea expoziției de fotografii, dincolo de emoționantul recital poetic ori de ediția bibliofilă a caietului editat cu acest prilej de Casa Scriitorilor, un profund cuvînt de răspuns la minunile neastente ale condiției și ale acestei miini de hauduc ori patriarh al cuvintelor, fierbinte urare de sărătate și de viață îndelungată.

Topită intim în fibra unui asemenea context, individualitatea ce a izvodit, din mulțimea de clipe, aceste imagini în care se răsfrîng limpede

lamura poeziei și însemnele neuitării, prefigurează una dintre cele mai distinse contribuții la cunoașterea personalității, a universului argezean, la fixarea și propagarea acelor coordonate prin care fenomenul Argezi a forțat și a dominat decenii de cultură națională.

Rătăcesii între fotografiile lui Miclea precum în fastuoasa grădină din coasta Bucureștilor, unde bunul Tată a tuturor viețuitoarelor și silabelor te-a îngăduit din zori pînă seara țirzii.

Uitându-te acolo, în intimitatea atît de familiară — și de severă totodată, — a unei vieți de muncă și de neostenire, mandatului acelei voințe, Miclea, te ia parcă martor nu doar la declinul obiectivului foto. Sînt „vinătoarele” sale de taină, sînt „vinătoarele” sale de har. Sensibilitatea celuloidului urmează o acută inteligență selectivă, o familiarizare osmotică, aș zice, cu versul argezean. E surprins și redată astfel ocazională rodnică și fragilă, uimitoare și inexprimabilă în cuvinte, prin care Tatăl cuvintului potrivit ni se încredințează egal poeziei sale, egal însăși puterniciei, nedezmînțitei sale omenii și colegialității.

Străbobi expoziția omagială de la Casa Scriitorilor cu sentimentul acestuia îngăduit într-o lume a certitudinilor, a „îndreptăririi” dobîndite cu

neodîhnă de spirit, a simetriilor de silabe și tonuri prin care, suflul milenar al unui „neam cîntăreț” își celebrează propria matcă firească, propria nehotărnicie în timp.

Un „subiect” de o generoasă — statică în același timp — mobilitate sufletească, derulînd alături nu numai ochiul magic al aparatului de luat vederi, ci chiar ochii de tînăr ori de vultur ai opticele picturale, se află înfățișat aici printr-o putere de captare și disociere care e a artei. Întrădăcinarea și dănuirea unei limpezi și lucide senectuții ne sînt înfățișate nu pur facial, ci plurivalent, într-o autentică suită rapsodică, în care recunoscutele virtuți portretistice ale lui Miclea sînt întrecute doar de finețea detaliului semnificativ, a introspecției revelatoare.

Ne-ar fi, tocmai de aceea, greu să redăm în cuvinte conținutul cutăreia sau cutăreia dintre „clipele” optice, cu o așa intensă rezonanță în durată și, ev, ale expoziției. Dialogul cu orele zilei, cu orele de izvodire și har, ambianța vibrantă a familiei, a colegialității, a parcului, a străzii ori a obiectelor familiare, transmisă acestor 87 de cadre fotografice cu putere de măturie și document, cumulează deopotrivă o forță, o armonie prin care tehnica — asociată reținei — onorează perenitatea unei arte desăvîșite.

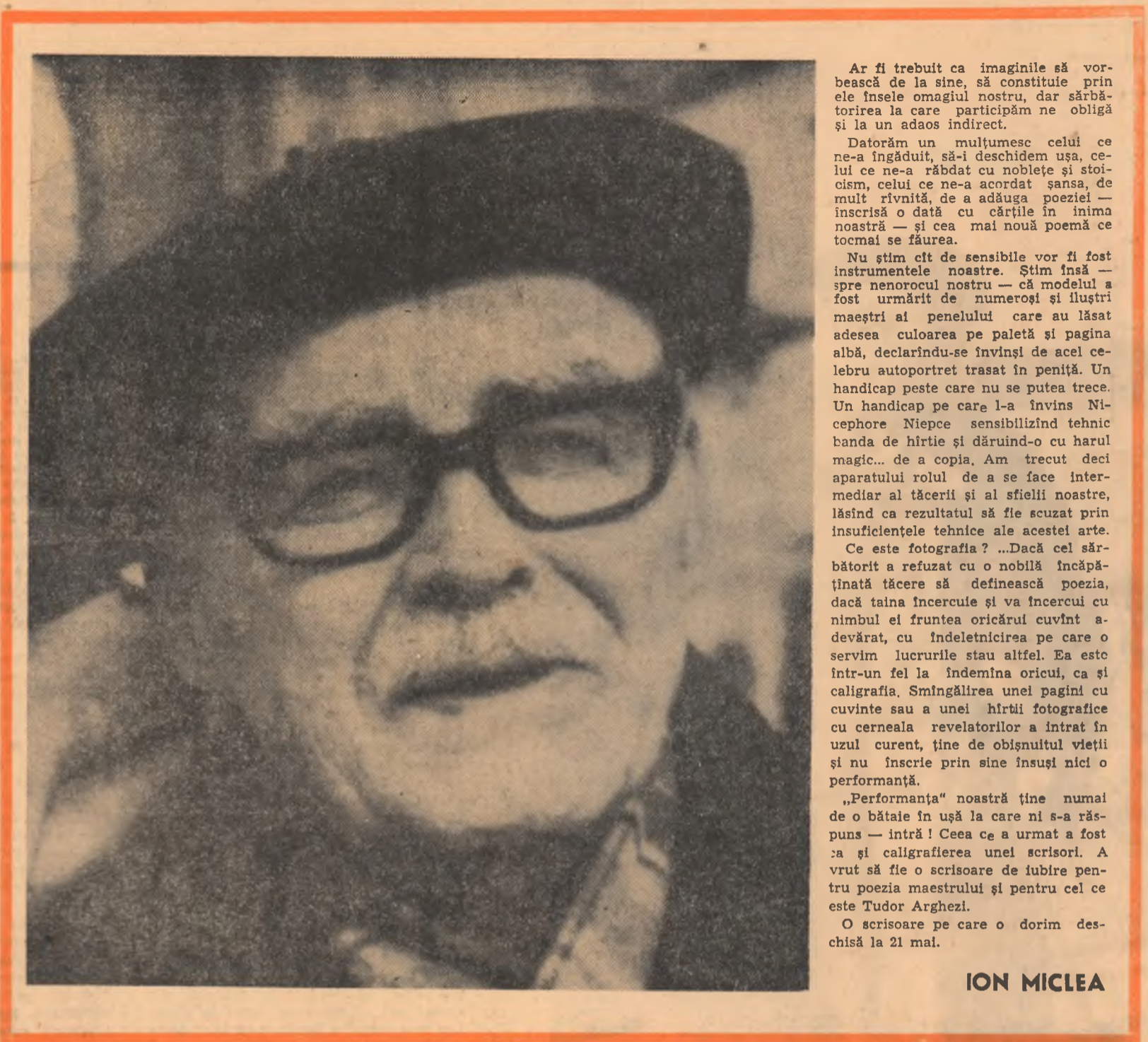
Acompaniat cu distincție și acuratețe de un frumos caiet omagial, bogat ilustrat (ediție bibliofilă în o mie optzeci și șapte de exemplare, îngrijită de Ben. Corlaci), manifestarea de la Casa Scriitorilor beneficiază de asemenea, de două inedite argeziene, precum și de cuvintele pline de venerație și căldură, ale academicianului Zaharia Stancu și ale lui Paul Anghel.

Se întregeste astfel, într-un luminos moment omagial și portret de Mai, imaginea unui dintre marile spirite ale acestor pămînturi românești.

MIHAI NEGULESCU

Versurile maestrului Argezi publicate în pagina I-a a revistei noastre sînt reproduse din caietul Plastic și Poezie (ediție bibliofilă), editat de Casa Scriitorilor cu prilejul expoziției Tudor Argezi la 87 de ani în 87 de portrete.

Portretele lui Tudor Argezi aparțin lui Ion Miclea.

Ar fi trebuit ca imaginile să vorbească de la sine, să constituie prin ele însele omagial nostru, dar sărbătorirea la care participăm ne obligă și la un adăos îndirect.

Datorăm un mulțumesc celui ce ne-a îngăduit, să-i deschidem ușa, celui ce ne-a răbdat cu noblețe și stoicism, celui ce ne-a acordat șansa, de mult rîvnită, de a adăuga poeziei — înscrisă o dată cu cărțile în inima noastră — și cea mai nouă poezie ce tocmai se făcea.

Nu știm cît de sensibile vor fi fost instrumentele noastre. Știm însă — spre nenorocul nostru — că modelul a fost urmărit de numeroși și lustrii maeștri ai penelului care au lăsat adesea culoarea pe paletă și pagina albă, declarîndu-se învinși de acel celebru autoportret tras în penită. Un handicap peste care nu se putea trece. Un handicap pe care l-a învins Nicéphore Niepce sensibilizînd tehnic banda de hirtie și dăruind-o cu harul magic... de o copia. Am trecut deci aparatului rolul de a se face intermediar al tăcerii și al sfîștii noastre, lășind ca rezultatul să fie scuzat prin insuficiențele tehnice ale acestei arte.

Ce este fotografia? ...Dacă cel sărbătorit a refuzat cu o nobilă încăpățînată tăcere să definească poezia, dacă taina încercuie și va încercuie cu nimbul ei fruntea oricărui cuvînt adevărat, cu înțelețirea pe care o servim lucrurile stau altfel. Ea este într-un fel la îndemna oricui, ca și caligrafia. Sîmțîlirea unei pagini cu cuvinte sau a unei hîrtii fotografice cu cernela revelatorilor a intrat în uzul curent, ține de obișnuitul vieții și nu înscris prin sine însuși nici o performanță.

„Performanța” noastră ține numai de o bătaie în ușa la care ni s-a răs-puns — intră! Ceea ce a urmat a fost „a și caligrafiera unei scrisori. A vrut să fie o scrisoare de iubire pentru poezia maestrului și pentru cel ce este Tudor Argezi.

O scrisoare pe care o dorim deschisă la 21 mai.

ION MICLEA

DINU SĂRARU
CRONICA TEATRALĂ

„Opinia publică” de Aurel Baranga

Actul literar satiric este prin excelență un act cetățesc direct angajat și poate că și de aceea exigențele estetice se află, față de el, într-o stare de alarmă și totuși specială. Satira cu caracter de răspuns imediat pare a se converti cel mai greu, în ochii contemporanilor săi, în valoare literară de sine stătătoare și faptele dovedesc, într-adevăr, că nu o dată succese imediate în acest dificil domeniu își pierd în timp interesul pentru olimpișmanul obiectivității istoriei literare.

Pentru multă lume, și de bună credință, recreerea, de plăc, pe scenă, a unei intrinseci electorale cu transcrierea discursurilor pe care le putea auzi și la Cameră, sau le putea citi în Monitorul Oficial, a apărut însă din sfera literaturii. În fond, stratele Junelui Rică Venturiano nu erau deloc străine de ceea ce se scria la epocă în România, după cum automatismele lui Pristanda puteau fi întinse pe stradă, la cafenea, în fața halbei cu bere de la terasa, ca și suferințele lui Căpățenu pentru „lărgoara mea”, fiindcă toți „sîmțim mai mult sau mai puțin onexii” etc. etc.

Genul lui Caragiale a stat nu alt în transcrierea lor exactă, cit în supunerea lor unei anume structuri care să le dimensioneze valoarea de esență social-istorică și psihologică.

Perspectiva pe care o avem astăzi față de opera satirică a lui Caragiale ne dă cu atît mai mult dreptul și posibilitatea să sondăm mecanismul procesului literar respectiv, deși din demontarea unui mecanism în literatură, niciodată nu vom putea face o lecție care să-l conducă, automat, pe elev, la studiul de creatori.

Avem însă toate datele să ne întrebăm, pornind tocmai de la a asemenea experiență cum este aceea a demonștrării mecanismului satiric caragialesc. Dacă ultima piesă a lui Baranga, „Opinia publică”, rămîne în perimetrul succesului motivat de răspuns satiric imediat, sau se înscrie, cel puțin prin anume elemente, literaturii întemelte pe gravitatea observației sociale esențiale.

După părerea mea, dacă primul act (mă refer la structurarea textului în spectacolul Teatrului de Comedie) apare ca o reluare — firește, dintr-un unghi de vedere inedit — a unor motive mai vechi din chiar opera scriitorului sau cunoscut de altura, — procedeu obișnuit practicat în literatură — motive colorate specifice și cu un talent umoristic indiscutabil, actual al doilea, respectiv „sedinta”, constituie un moment de originalitate care ne îndreptățește să vorbim deschis de virtuțile satirei autentice.

Prodigiul dramaturgic ne-a convins în destul rînduri de insurșile sale de constructor de teatru excelent, de autor de lovituri teatrale pregătite cu o abilitate reală, și aceasta într-atît, încît nu puțin a văzut în ușurința cu care își demonstra știința dramaturgică un pericol pentru scrisul său ce apărea pîndit în permanență de alunecarea în planul umoristic. Această știință dramaturgică se face vizibilă și în „Opinia publică” deși de data asta l-a fost pusă, mi se pare, la îndoială, însăși rigurozitatea construcției, aparent, repet, numai aparent, lășind impresia improvizatelor.

Adevărul e că dramaturgul a încercat să iasă din tiparele clasice, și subordonîndu-se intenției de a sollicita în comentariul faptelor de pe scenă însăși opinia publică a sălii de spectatori, a făcut apel la numeroase libertăți de mișcare în desfășurarea acțiunii, de un efect ce nu poate fi pus la îndoială. Eroul întâmplărilor, în același

timp comentariu și convins al sălii, părăsește spectacolul pentru explicații și motivări diverse, pentru consultări cu publicul, care animă sala prin plînsul lor, și mai mult, cum spunem mai înainte, o sollicită să participe activ. Și mai important mi se pare pentru dimensionarea faptelor ce ni se relatează, comentariul grav, atrăgător de luare aminte, intenționat generalizator didactic, pe care-l face protagoniștii în final pe marginea posibilităților care se deschid în fața sa ca erou al întâmplărilor de pe scenă.

Dar să revenim la ceea ce ameam momentul de originalitate al acestei comedii și care face din ea un act grav, de severă meditație pentru spectatori: sedința. Vîrșirea satirei se manifestă cu o forță de penetrație imediată și aceasta cu atît mai mult cu cît sentimentul este că și cel din sală, vorba lui Caragiale, „mai mult sau mai puțin...” au contribuit direct la scrierea episodului.

Biclinind lașitatea, lipsa de răspundere, ipocrizia, șapla pentru pierderea scaunului, demagogia, camaleonismul, gosa după conștința imediat favorabilă intereselor personale, lingvistică, mimetismul, etc. în ipostaze diverse, dar esențiale pentru o caracterologie studiată aproape științific, dramaturgul face din „sedința” sa, un act civic care proiectează episodul în perimetrul literaturii cu valoare generalizatorie în timp.

Pregătirea sedinței, desfășurarea ei tipică, tiradele vorbitorilor, brusca lor răs-tornare, autocritica, sînt aparent de a banalitate care concurează existența cotidiană. Este exact modalitatea pe care am depistat-o mereu în demontarea mecanismului imă-ginilor literaturii autentice. Satira dramaturgului nu rămîne la nivelul tipului, las, demagog, politron, etc. Ea se aplică în primul rînd dinamicilor care pune în mișcare asemenea tipuri și le definește trăsăturile respective. Apare evident, în acest caz, o satiră a automatismelor de reacție și de limbaj, de mentalitate și de atitudine generală. Tipul camaleonului, în piesă Manolescu, va reacționa astfel, automat, mișcînd „în numele unui grup de tovarășii”; caracterul fricos și demagog, care „și-a sacrificat o carieră universală”, sau de orice altă natură, pe altarul înălțării edificului de care s-a arătat cu disperare parazitului, în piesă Directorul, va vorbi cu o emoție nedismulată despre „marile noastre realizări”; tipul lenesului, convins că pentru el s-a întins în socialism o masă a bunătaților, fără nici o altă obligație decît de a se satura el, în piesă Ionuță, își va apăra prostia și lenea și dreptul la festin în numele dosarului său bun al „părinților mei de la țară”, despre care va vorbi cînd cu mindrie disprețuitoare pentru cei din jur, cînd cu tragism pentru a-și justifica incapacitatea și impotura: timpul sfăcîrșitului veros, azi însă de o statură mărunț, în piesă Băjenaru, va vorbi în rapoarte, cu gură de foc, în numele principiilor celor mai înalte pentru a-și masca mică gîndărie, gata să „demaște” pe oricine i-ar periclită existența de eroc etc. etc.

Tipurile sînt memorabile, surprinse cu acuitate satirică remarcabilă și vor rămîne, repleții lor vor elenca, rezețiile lor vor constitui obiectul amuzamentului public dincolo de sala de spectacol, dovadă a autenticității actului satiric.

Modelul caragialesc e mai mult decît evident și se poate face chiar și o demonstrație de filiație a acestor tipuri care desicnd flectează din Caragiale. Le rîpește această situație valoarea de originalitate? Nu! Ele sînt atît de ușor de recunoscut de acum înainte pe stradă, ca să spun așa, încît o analiză care depășește posibilitățile cronicii va

putea arăta că atacul curajos întreprins de dramaturg a dus la apariția unor noi tipuri literare.

Le-am întîlnit cu toții, la diverse împrejurări ale apariției lor ca stare, poate am și participat, scriitorul n-a făcut decît să sublinieze existențele respective, să le identifice literar, și deci, în plan satiric, să le facă viabile. Meritul acesta nu poate fi ignorat, el se va dovedi, cred, în timp, cu prisosință. Nu mai vorbesc de monologul auto-critic, care și în interpretarea lui Radu Beligan, este el însuși o pagină de literatură satirică remarcabilă.

Prima versiune scenică a comediei „Opinia publică”, realizată pe scena Teatrului de Comedie, va rămîne cel puțin prin câteva din rolurile ei în memoria spectatorului. Supusă cu fidelitate textului, transpunerea scenică excellează prin sobrietatea ei elegantă, prin discreția cu care îi dă acestuia dreptul pe care îl are. Nu se pune problema inovațiilor regizorale, ci a unui corepeticor cu urechea fină într-o orcheștră de virtuosi. Ceea ce s-a și făcut. Spectacolul debutează într-o atmosferă degajată-amuzantă, reconfortantă, însoțit de un umor jovial, pentru a căpăta din ce în ce mai vizibil accentele grave ale satirei violente, pe care comentariul protagoniștii le proiectează în spațiul generalizării. Zîmbetul amuzat face loc, pe nesimțite, hohotelor în cascadă, sugrumate adesea de reacția lucidității care conștințează detașarea spectatorului ce se vede implicat mobilului satirei. Caracterul corosiv al satirei se receptează atunci imediat și e rapid transformat în valoare constructivă. De atîtel meritul spectacolului este și el acela de a nu rămîne la identificarea pitorească a tipurilor satirizate sau a situațiilor, ci de a răsfrînge actul satiric în valoare constructivă.

Beligan în rolul protagoniștii, Chitlaru, domină scena cu un aer perfect degajat, surprinzător prin nota de nouitate față de ceea ce artistul ne obișnuie, pînă acum, a ne înfățișa, chiar dacă la un nivel evident de elită. Actorul face aproape inesizabile trecerile de la ipostaza de erou la aceea de comentator, pune o rară eleganță și o rară distincție în gest și mișcare, în tonalitatea mereu schimbătoare a vocii, în autenticitatea contopirii perfecte cu datele diferite pe care le dăcetează, pentru caracterul personajului, împrejurările numeroase în care acesta apare. Sena auto-critică este un regal actoricesc, încît sala e cu adevărat deznădată. Virtuților literare ale monologului îi se adaugă, astfel, cu adevărat creator, cele ale interpretării: actorul joacă ipocrizia acestei auto-criticii cu o dăruire și un firesc de-a dreptul emoționante. Ce-ar fi dacă cinematograful ar filma scena și ar multiplica-o, satiric în Jurnalele sale de actualități? Ar merita cu prisosință, Marcela Rădu, în patru ipostaze propuse de text, deși doar două sensibile diferite, oferă publicului un recital de virtuozitate actoricescă. În alte roluri am reținut, prin capacitatea interpretorilor de a defini cu o mare plasticitate tipuri memorabile, pe Ion Lucian, excelent în postura directorului, cu o mimică în Dînică, desenînd portretul lui Ionuță ca o imagine definitivă pentru impostorul idiot și demagog încît apela la creația lui va fi de neocolit. Dem. Savu, Florin Scărișescu, Ștefan Tăpălagă, Mihai Fotino, Constantin Băltărețu, toți făcînd din prezența lor scenică încă o demonstrație pentru prestigioasa trupă a Teatrului de Comedie.

film

La televiziune

Cine ar spune că Studiul nostru de televiziune nu are preocupări cinematografice, n-ar fi desigur crezut, pentru că n-ar avea dreptate. Ajunge să amintim din ce în ce mai numeroasele „înregistrări pe peliculă” ale unor emisiuni (actualități, reportaje, rubrici speciale, chiar și „pauzele” etc.), care atestă în mod limpede legăturile strînsse dintre film și televiziune. Dar aceste legături nu sînt doar de ordin tehnic, adică simple împrumuturi de mijloace și de procedee din zestrea cinematografului, ci și inițiative de ordin cultural, artistic. Cu alte cuvinte, programul televiziunii rezervă spațiu și unor emisiuni în care filmul e considerat ca artă. Pe cont propriu sau în colaborare cu Arhiva Națională de filme, studioul din str. Moliere proiectează pelicule în retrospectivă sau realizări mai recente, românești și străine, „monografii” ale unor regiuni sau interpreti iluștri, adevărate introduceri în laboratorul lor de creație. La acestea se mai adaugă — mai mult sau mai puțin sporadic — cronici, prezentări, discuții.

Asadar, o prezentă destul de bogată, destul de frecventă, a filmului și a problemelor sale pe micile ecrane de-acasă. Și totuși, aceste manifestări dau, în ansamblu, un sentiment de insatisfacție. Înainte

de orice, fiindcă ne dăm repede seama de caracterul lor întâmplător, nesistematic. Faptul devine și mai evident, prin comparație. Să ne gîndim, de exemplu, la rubricile de artă plastică, la ciclul în curs de desfășurare, *De la Giotto la Brâncuși*. Un grup de critici autorizați asigură, într-o suită de expuneri riguroso stabilite și ilustrate, atît în formarea telespectatorului, cît și în formarea treptată a gustului, a viziunii sale plastice. Același lucru se întîmplă în domeniul teatrului: ciclurile de istoria teatrului românesc și a celui universal, susținute prin scene exemplificatoare, îmbogățesc realmente cunoștințele și rafinează judecata publicului în acest domeniu.

Oare nu se pot garanta aceeași coerență, aceeași sistematizare, și rubricilor de cultură cinematografică? Credem că da, cu condiția unui nou efort și a sensibilizării celor de la TV pentru problemă. Știm că există unele prejudecăți de înlăturat. Bunoară, plecîndu-se de la ideea că filmul e prin excelență artă vizuală, se consideră că el vorbește de la sine și prin sine. Dar și pictura, și teatrul sînt arte vizuale: să proiectăm, atunci, doar reproducerea din albume și scenele jucate spre exemplificare! Fără comentarii, fără „introduceri” critice. Fiindcă de ele

fug, ca dracul de tîmble, cel de la TV: de aceea ce ei numesc „cu înfînt dispreț”, „conferințe”. De acord, știm și noi că programul televiziv își are o dinamică proprie sau, dacă vrem, chiar și „legi” proprii de expresie A înlăturare, însă, în numele acestor presupuse „legi” (care, de fapt, sînt în fază de căutare, de cristalizare) — o posibilitate prețioasă de a face cultură cinematografică, ni se pare excesiv. Dacă telespectatorului i se oferă elemente de cunoaștere interesante, semnificative, revelatoare, el nu se va plîcisi niciodată.

Repetăm, nu e vorba de a nega eficiența unor realizări pozitive de pînă acum, ci de a le structura mai atent, de a le strînge într-un „corpus” de emisiuni organizat cu rigoare, scoțîndu-le de sub semnul hazardului. De ce se pot împlini asemenea deziderate și exigențe în privința artelor plastice și a teatrului, iar în privința artei filmului — ba? Cauze generale, fundamentale, care să ducă la un regim diferențiat, nu scotim că există. Cel mult, cauze particulare, de amănunt. Să le stabilim și să le dăm o soluție în favoarea culturii cinematografice a mensesului public, care știe foarte bine că ecranul TV are două componente: *video și audio!*

FLORIAN POTRA

COMITETUL DE REDACȚIE

GHEORGHE ACHIȚEI
redactor-șef adjuncț
ION DODU BALAN
redactor-șef adjuncț
GICA IUIEȘ
AUREL MARTIN
MIHAI NEGULESCU
DINUSĂRARU
secretar general de redacție
VIOLETA ZAMFIRESCU

Prezentare grafică
ȘTEFANA HARBUR